

Matatek Judit

TÉRHASZNÁLAT ÉS TÉRÉRZÉKELÉS EGY BUDAPESTI LÁTÁSSÉRÜLT KÖZÖSSÉGBEN¹

„A hullámokat az számlálja,
aki sötétben hallgatja a hullámverést
és nem az aki látja a tengert”
Weöres Sándor

Bevezetés

1. A témához való kapcsolatom

Nagyon sokáig fejtörést okozott nekem, hogy milyen témát kutassak, milyen terepet válasszak. Sokáig nem tulajdonítottam elég figyelmet annak az egyszerű kulturális antropológiai alaptézisnek, amit Boglár Lajos tanár úr és később minden tanárom nagyon sokat hangoztatott: „A terep választ téged”.

Azt gondoltam, hogy nekem is valami külföldi témát kell keresnem, vagy ha hazai, akkor is etnikumokkal kapcsolatosat. Csak mostanában jöttem rá, hogy milyen hihetetlen jó terepem van és mekkora előnyt élvezek ezen a területen mindenkiel szemben. Helyzetemből adódóan (látássérült) nálam jobban résztvevő megfigyelője senki sem lehet egy vak csoportnak. Egy olyan csoportot választottam, amelynek már 3 éve én is tagja vagyok. A csoportkohéziós erő a sport, vagyis a futás. Mivel a csoport magát egyszerűen csak „futós csoportnak” nevezi, így a továbbiakban én is ezt használom.

A témát tudomásom szerint még senki nem dolgozta fel a vakok szempontjából. Nagyon sok szakirodalmat lehet olvasni, amit gyógypedagógusok és más terület szakértői írtak látássérültekről, de egyikük sem vakként tette mindezt. Különböző társadalomtudománnyal foglalkozó, illetve ilyen területen dolgozó emberek abba a hibába szoktak esni, hogy jelenségek, ismeretek, tapasztalatok, statisztikák alapján akarják megmondani, meghatározni, hogy annak az adott csoportnak mi a baja, mi a jó neki, mire van szüksége. Én úgy gondolom, hogy inkább kérdezzük meg a szerintünk a csoporthoz tartozó embereket mindezekről, próbáljuk megélni az ő életüket, helyzetüket. És akkor, csak akkor lehetünk objektív és résztvevő megfigyelői egy kulturális, társadalmi jelenségnek.

¹ /Az írás keletkezési ideje: 2007. január 30./

Ez a dolgozat akcióantropológiai szempontból sem lenne rossz, mivel segítséget adhat a látóknak, hogy közlekedéskor mikor és hogy segítsenek egy nem látó embernek. De én inkább most városantropológiai megközelítésből fogom vizsgálni a témát. Én tehát ezt a dolgozatot nagyon fontosnak tartom mindenféle szempontból. Egyrészt a látóknak segítség, hogy nekünk mi a nehézség, másrészt így összefoglalva még nem került napvilágra a látássérültek térérzékelése, ezért más nem látónak is segítség lehet, hogy milyen szempontokat vegyen figyelembe.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a dolgozat egy kiragadott csoportról szól, ezért nem szabad általános érvényűnek tekinteni a dolgozatban megfogalmazódott teóriákat, problémákat, megoldásokat. Ezért senki nem használhatja fel ezen dolgozat tartalmát semmilyen formában az én beleegyezésem nélkül, kiragadott idézeteket sem, mert esetleg rossz értelmezés miatt más lesz a lényeg, mint ami valójában.

2. Ismerkedés a csoporttal

A Futós csoport 2003 óta működik. A Hélios Mozgásakadémia által kitalált program adott keretet ennek a csoportos futásnak. Ők (látók) kitalálták, hogy mivel nekik amúgy is nagyon fontos a futás, mint mozgásfajta, ezt tegyék úgy, hogy másnak is örömet szerezzen. Vakok csak úgy tudnak futni hosszú távon, ha egy látó segít nekik. Mind a ketten egy kendőt vagy valami mobil összekötőt fognak, így mindkettőjüknek mozoghat a keze.

Így a csoportnak vannak látó és nem látó tagjai is. Én most csak a nem látó emberekkel, az ő térérzékelésükkel szeretnék foglalkozni. A csoport minden héten egyszer fut a Margitszigeten. Általában egy szigetkört, aminek a hossza 5,3 kilométer. Van olyan is, aki már többször is teljesíteni tudja ezt a távot, de van olyan is, aki a MAC pályáján fut 400 métereket. Nem az a lényeg ki mennyit fut, hanem hogy mozogjanak.

A továbbiakban, a dolgozatomban szereplőket a monogramjukkal fogom jelezni. A csoportnak 7

aktív látássérült tagja van: GJ, RT, NG, KY, NSZ, KL és magamat is ide számítom. Plusz van még körülbelül 5 olyan tagja, akik nem járnak rendszeresen.

A csoport megalakulása óta GJ, RT, NG vesz részt a futásokon. NSZ és én 2004 őszétől futunk és KY 2005 tavaszától tagja a közösségnek. KL pedig 2005 őszétől jár futni ezzel a társasággal. Akik alkalmanként járnak, róluk nem is adok teljes tájékoztatást. Akik teljesen vakok a csoportból: KL, KY, NSZ és én. GJ-nek is nagyon kevés a látásmaradványa, de a világosabb, sötétebb részeket meg tudja különböztetni. Így a közlekedésben sokszor tud a látására hagyatkozni. Például ha egy sötétebb kapualj mellett megy el, akkor azt meglátja anélkül, hogy más érzékszervét kéne használnia. Fényt lát, tehát ha egy helyen egy világosabb rész határozottan elüt a többitől, akkor azt megtalálja, de amúgy abszolút a fehér botra, a fülére és a kéőbbiekben ismertetett érzékelésekre hagyatkozik.

RT-nek van egy kis látásmaradványa, de például este már nem tud teljes biztonsággal közlekedni, mert akkor már nem lát. A közlekedésnél is csak úgy tudja ezt hasznosítani, ha nem esik ki a látóteréből az akadály. Tehát egy pocsolya neki is gond és a buszok számozását sem látja.

NG hasonlóan lát egy kicsit, de neki talán még kevesebb a látásmaradványa. Ő sokkal inkább hagyatkozik a botjára, mint RT. Azt nagyon nehéz meghatározni, hogy akinek van valamennyi látásmaradványa, az pontosan mennyire lát. Vannak kategóriák, amibe a hivatalos szakirodalom besorolja őket, de ez nem határozza meg teljes pontossággal azt, hogy látása mennyi könnyebbséget jelent számára egy teljesen vakhoz képest. Ezek a fogalmak nagyon szubjektívek, ebbe nem is mélyednék bele.

A csoport tagjai 24 és 37 év közötti látássérültek. NSZ és KY házasságban élnek és van egy kisbabájuk. GJ és RT tartós párkapcsolatban élnek, együtt. KL házasságban él, látó férje van. NG egy kollégiumban lakik Budapesten. Én egyedül tartok fenn egy budapesti lakást, de a látó kedvesemmel élek.

Egy fogyatékos embernél nagyon fontos, hogy hol és milyen környezetben él. Kitől tud segítséget kérni, illetve milyen lehetőségei vannak egyébként a segítségére.

A csoporthoz tartozó összes látássérült önállóan közlekedik. Tehát ha kell, egyedül megy el bizonyos helyekre. Az, hogy önállóan közlekedik, még nem jelenti azt, hogy bárhova el tud menni egyedül. Ez ugyanis sok mindentől függhet. Például, hogy milyen környezetben nőtt fel, a családja hogy viszonyul a fogyatékosához, mennyire talpraesett, mennyire határozott stb. Sokan úgy gondolják, hogy minden csak azon múlik, mennyire akar valaki valamit. Nem szabad elhagynia magát, mert azzal nem jut előrébb. GJ így gondolja: „Az ügyességnél sokkal fontosabb a hozzáállás.”²

Arra a kérdésemre, hogy aki nem megy el velük futni, vajon azért nem, mert nem talál el a szigetre, illetve nehézséget okoz neki odamenni, GJ így válaszolt:

„Nem kell egyedül betalálni a Szigetre. Szerintem, aki ide fél eljönni a közlekedés nehézsége miatt, az máshova sem nagyon megy, maximum a megszokott útvonalakon közlekedik. Bár ha nagyon akarja valaki, ezt az útvonalat is meg tudja tanulni.”³

Csésfalvay Zoltán így ír a közlekedésről: „Szemlátomást, csak a turisták böngészik elmélyülten a várostérképeket, a 'bennszülöttek' ilyen segédeszközök nélkül is eligazodnak városukban. Működik valami, ami mindenféle 'gombolyag' vagy térkép nélkül is képessé tesz bennünket arra, hogy akár 'bekötött szemmel' is eligazodjunk a nagyvárosi zürzavarban. Létezik valami, egyfajta gondolati kép, ha úgy tesszük térkép a fejünkben, amelyen környezetünknek a számunkra legfontosabb elemei egy összefüggő térbeli rendszerként jelennek meg.”⁴

Amikor egy nem látó ember közlekedik, szintén valami ilyesmi térkép szerint tájékozódik. Csak az információit nem vizuális forrásból szerezte, hanem valamilyen más módon sajátította el a térszerkezet milyenségét, az irányokat, az „utcabútorok” elhelyezkedését stb. Ez az idézet rávilágít arra, hogy nem lehetetlen akár „bekötött szemmel” is közlekedni. Így csak az a kérdés, hogy hogyan. Az nagyon fontos, hogy a fent említett részletben egy látó emberről van szó, akinek a fejében az ismert szakasz egésze egy összefüggő térbeli rendszerként jelenik meg. Egy nem látónak soha nem fog összefüggő térbeli rendszerként megjelenni az ismert útszakasz. Azért nem, mert mikor megismeri sem látja egészben azt

² GJ kérdőíve

³ GJ kérdőíve

⁴ Csésfalvay Zoltán: *Térképek a fejünkben*, 7.

a részt, amit bejár. Mindig csak bizonyos részeit ismerheti meg, különböző érzékelések útján.

Tehát a tájékozódás, közlekedés eléggé összetett dolog. Először is a megismerés és ennek módjai a lényeg. Ez minden látássérültnél másként történhet. Ez nagyon szubjektív, így erre általános érvényű szabályt nem mondhatunk ki.

Maga a rögzítése a megismert utca részletnek, vagy épületnek. Felidézése a tapasztalásoknak. Végül az alkalmazása. Ha bármelyik ponton probléma merül fel, máris gondjai lehetnek a vaknak a közlekedéssel.

3. Módszerek és lehetséges megközelítési

A mi városunk a ti városotok? Ez egy nagyon egyszerű kérdés, ám nagyon sok mindenre utal.

A város mitől lesz város, mitől lesz az, ami: térbeli elhelyezkedése, építészete, formái, földrajzi kiterjedése, klímája, etnikuma stb. Ezek mind egyúttal és még valami. Ez a valami pedig belőlünk fakad. Ezt mi adjuk hozzá, mi töltjük fel értelemmel és érzelemmel.

Ettől mindenkinek más lesz egy város, mindenki másként éli meg, mindenki mást akar tőle, benne. Ezért van az, hogy mindenkinek más jut az eszébe, például a Nyugati térről. Az egyik nagyon kedves barátnőm gyakran emlegeti a Rudas László utcát. Eleinte fogalmam sem volt arról, hogy miről beszél, de miután elbeszélgettünk és elmondtam, hogy a Podmaniczky utcáról van szó, azóta már meg sem lepődök az ilyen elszólásain. Nem mindegy, ki mikor született, milyen korban nőtt fel, milyen hatások érték, milyen élmények kapcsolódnak ahhoz a területhez.

Nagyon sok ember bizonyos helyeket veszélyesnek tart a városban. Például a Keleti pályaudvar környéke este általában az emberek számára veszélyes, mert nagyon sokféle náció fordul itt meg. Sőt, amióta a Rákóczi térről kitiltották az utcalányokat, azóta gyakran lehet látni a Thököly úton állni őket. Nekem ők jelentették a biztonságot egy késő esti órán hazafelé menet. Ők mindig segítettek nekem. Bár mindig csak addig, amíg még látta őket a futtatójuk. „Sajnos nem kísérhetlek tovább, mert már innen nem lát a főnököm”. A város a benne élők számára egy nyitott könyv, bár mindenki számára vannak még

ismeretlen fejezetek. Általában az ismeretlenséggel szinonim szóként szokták használni a veszélyességet.

A város az együttélés egy formája, ami már az ókortól kezdve meghatározó szereppel bírt az emberiség fejlődésében. Évente több ezer turista látogat el az ókori város-maradványokhoz, középkori várakhoz illetve a megmaradt falakra, falakból épített városokba és az ezt követő időszakban kialakult jellegzetes városrészekbe. Mit akarnak, akarunk ezektől az anyagi emlékektől? Mit akarunk megismerni általuk? A régészek is egy feltárt leletnél rögtön azon kezdenek gondolkodni: ezt vajon mire használhatták itt, mit csinálhattak?

Tehát mindig az ott élő emberek életére, együttélési formáira, szabályaira, kultúrájukra vagyunk kíváncsiak. És miért? Remélhetőleg azért, hogy tanuljunk belőle. Tehát akkor az anyagi emlékek nem elegendőek ahhoz, hogy megismerjünk, ismerjünk egy várost.

Niedermüller Péter így ír a városról: „A város nemcsak – vagy talán elsősorban nem – az emberi történelem, a 'nagy' történelem léptékével mérhető, megragadható, leírható 'valami', hanem sokkal inkább az emberi tapasztalatok, a saját, személyes élet színtere, még akkor is – vagy talán elsősorban akkor –, ha sok, egymástól nagyon különböző személyes élet színtere, olyan életek, amelyek csak annyiban vannak és történnek, amennyiben vannak más életek és más történések is”.⁵

Akkor valójában nem lehet teljesen megismerni egy várost, mert mindig valakinek, vagy valakiknek az imaginált városát fogjuk ismerni. Niedermüller szerint ez az elképzelt város ott húzódik a folklorisztikus és az intézményesült város között. „A városi életnek létezik egy folklorisztikus szintje, amely kifejezéssel arra kívánok utalni, hogy minden, a városban élő társadalmi csoport létrehozza életének a városi társadalom egészétől térbelileg és kulturálisan is elkülönülő tartományát, ahol saját kulturális aktivitásokat, mintákat és stratégiákat követ és gyakorol”.⁶

A fővárosi látássérültek egészét nézve, természetesen nekik is van térbeli és kulturális elkülönülésük. Hiába nem akarnak mások lenni, hiába nem akarnak elkülönülni, mégis a csoport-kohéziós erő, a vakság erre determinálja őket. A térbeli elkülönü-

⁵ Niedermüller Péter: A város: kultúra, mítosz, imagináció, *Mozgó Világ* 1994.

⁶ Niedermüller 1994.

lést a vaksággal kapcsolatos intézmények okozták. Ez pedig az „intézményesült város”.

„A városi élet intézményesült szintje: a városi társadalom egésze, illetve a városi társadalomban szimbolikus erőfölénnyel bíró csoportok által megkövetelt kulturális gyakorlatok és kulturális szemantika egésze”.⁷

Amit a történelmi emlékekből megismerhetünk, azaz intézményesült város, illetve nagyjából körülhatárolhatjuk a folklorisztikus várost is. De amit valójában kulturális antropológusoknak kutatnia kell, az a folklorisztikus város és intézményesült város tükröződése az egyénben. Mindezt objektíven, de mégis megélve kell ismertetni.

Kétféle megközelítési mód van a városantropológiában: makrovárosantropológia és mikrovárosantropológia. „Makrovárosantropológia: úgy tekint a városra, mint ténylegesen létező, történetileg kialakult és a fizikai térnek egy adott struktúrájával rendelkező településtípusra”.⁸

Tehát ez a fajta megközelítés táblázatokkal dolgozik, strukturál, térben behatárol, sematizál. Így szegregált közösségek életét kutathatja, azon csoportokat, melyek elkülönülnek a társadalom által meghatározott társadalmi normától. Általában a szegregált, marginalizált társadalmi csoportok arra törekednek, hogy részesévé váljanak a környezetüknek, kultúrájuknak, de mindenesetre keresik a kapcsolódási pontokat, ahol integrálódhatnak a közösségbe. Ez véleményem szerint az az eset, mikor a társadalomtudományokkal foglalkozó kutató jobban akarja tudni, hogy milyen a vizsgált közösség, mint a közösség maga. Ez is egy fajta megközelítési mód, de ebben a megfigyelő kívülálló marad és nem válik részesévé a történéseknek. Így pontosan azt nem ismeri meg, amitől a „mi városunk a mi városunk”.

Mikrovárosantropológia: Niedermüller szerint van egy másik szempont is, ami szerint lehet a városantropológusnak más megközelítési módot is használnia a városi közösség kutatásánál. „A városban élőknek a várossal kapcsolatos tapasztalatait teszi a vizsgálat tárgyává: azt elemzi, hogy mi az a 'kép', ami az emberekben a saját városukkal kapcsolatban él, hogy miképpen teremődnek meg a 'nagy', 'heterogén', 'idegen' és 'áttekinthetetlen' városokban a saját

⁷ Niedermüller 1994.

⁸ Niedermüller 1994.

életvilágok, s hogy ezek miképpen viszonyulnak a város egészéhez”.⁹

Fontos, hogy pontosan ismerjük azt a teret, amiben élünk és nap mint nap mozgunk. Az embernek a legalapvetőbb szükségletei közé tartozik a biztonság szükséglete. Csak akkor érezzük magunkat biztonságban, ha teljesen és pontosan, sőt kiszámíthatóan ismerjük környezetünket. Ehhez arra van szükség, hogy a környéken lakó, illetve az ott járó emberek viselkedését is nagyjából ismerjük, illetve hogy bizonyos jelenségekből következtetni tudjunk arra, mi várható. Ezeknek a tőlünk független külső, objektív tényezőknél a tükröződése bennünk a mi elképzelt városunk. Ez a külső világ szubjektív megélése. Ez a számunkra élhető város.

A terek tematizálása

Niedermüller a tereket így osztja fel:¹⁰

Általánosan használt térformák

Esetlegesen használt térformák

Használton kívüli térformák

Hétköznapi használat

Reprezentatív használat

Gyáni Gábor térfelosztása a következő:¹¹

Magánterek

Félnyilvános terek

Nyilvános terek

Természetesen a két osztályzásnak vannak metszéspontjai. A magántér az otthon. Ez egy általánosan használt tér. A magánélet kiszorult az utcáról, így kizárólag az otthont jelölheti. Bár vannak olyan marginalizált csoportok, melyek másként értelmezik a társadalmi normákat, így nekik máshol kezdődik és végződik a magántér.

A félnyilvános terek az olyan helyek, ahová azonos céllal mennek el az emberek. Például étterem, kávézó, színház stb. Ezek az alkalmanként használt terek kategóriájába besorolhatók.

A nyilvános terek közül természetesen mind a három kategóriába tartozó megtalálható.

Niedermüller a tematizálásában a hétköznapi használatú terek és a reprezentatív terek kicsit a

⁹ Niedermüller 1994.

¹⁰ Niedermüller 1994.

¹¹ Gyáni Gábor 1990 A városi mikroterek társadalomtörténete. *Tér és Társadalom*, 4:1-13.

magán és félnyilvános elnevezéssel hasonlóak. Én a Gyáni Gábor által meghatározott elnevezéseket fogom használni.

I. fejezet A tér megismerése és értelmezése (közlekedés)

Dolgozatomban csak a nyilvános és félnyilvános terekben való mozgását, közlekedését vizsgálom a látássérülteknek. Az Ismerkedés a csoporttal című, részben négy pontba szedve leírtam a közlekedés folyamatát. Előbb erről a négy pontról írok egy kicsit bővebben.

I.1. Megismerés

Amikor az ember egy új és ismeretlen helyre szeretne elmenni, előtte igyekszik megismerni, tájékozódni felőle, minél több információt összeszedni róla. Mindezt számára a legjobban használható módon teszi. Vagy előveszi az adott térség térképét, vagy megkérdezi a szomszédot, illetve olyasvalakit, aki ismeri a helyet, keres vonatkozó irodalmat, fényképeket stb. Nagyon fontos, hogy minél részletesebb és pontosabb ismeretei legyenek arról a helyről, ahova mennie kell. Egyrészt nem szeret senki időt tölteni azzal, hogy keresgél, másrészt nem túl felemelő élmény eltévedni, és ismeretlen helyen kóborolni. Akkor szerencsések vagyunk, ha egy zsúfolt helyre kell menni, mert itt nem tudunk eltévedni, ha merünk és akarunk kérdezni. Ez egy látássérültnél több módon történhet.

- Megkeres egy mozgástréneret, aki segít neki bejárni azt a területet, amire szüksége van (annyiszor, ahányszor szüksége van a nem látónak, végigmennek azon az útszakaszon, amit szeretne megismerni és minden használható jelzésre felhívja a figyelmét), hogy megismerje.

- Megkéri az egyik ismerősét, akiben maximálisan megbízik, hogy szintén néhányszor járja vele végig az adott útszakaszt.

- Megkéri egy nagyon jó barátját, akivel már régóta ismerik egymást és tudja milyen szempontok lényegesek számára a közlekedésben, hogy mondja el neki szavakban.

„Nekem a szó klasszikus értelmében, soha nem tanítottak útvonalat. Mindig elmondás alapján mentem el valahova”.¹² KY

¹² Interjú 4.

(A fent említett mind három esetben látó segítségét kéri).

- Egy vak ismerősével bejárják a területet. Természetesen ekkor a nem látó segítő már jól ismeri a helyet és így tudja kalauzolni a barátját.

Én: „Te odatalálsz?”

GJ: „Igen. Legalábbis ha azóta nem változott semmi.”

Én: „Itt mit kell követni?”

GJ: „A falat, bár lesz közben egy nagy kapualj, ami megzavarhat.”

Én: „Nagyon nagy a zaj (munkagépek). Szerinted ez már a sarok?”

GJ: „Hát... Kérdezzünk meg valakit”.¹³

- Amit nagyon sokan szeretnek, akik jó közlekedőnek számítanak, hogy szóban mondatják el maguknak az útvonalat egy másik látássérülttel. Ezt azért szeretik, mert gyors és jól használható. Hisz egy vaknak hasonló jelzésekre van szüksége, mint egy másik vaknak. Így pontosan tudja, mit kell elmondani, mire kell felhívni az illető figyelmét.

A következő beszélgetés részlet 2006 nyarán, telefonon hangzott el, mikor a GJ és RT elhívtak Forma 1-es autóbemutatóra.

Én: „Végül is, úgysem csinálók épp semmit. Menjünk. Hol lesz, és hol találkozunk?”

GJ: „A Felvonulási tér és Hősök tere közötti Dózsa György út szakaszon. Találkozunk a Dózsa-Thököly sarkán, azon, ami ha a Liget felé megyünk, akkor baloldalon van és közelebb a ligetbe”.¹⁴ GJ

Van még egy szempont is a közlekedésnél. Vannak látássérültek, akik vakvezető kutyával közlekednek, de róluk itt most részletesen nem írok. Csak annyit, hogy KY-nek van egy kutyája, akivel szokott közlekedni. Bár nem mindig viszi magával, mert van, ahova nem engedik be, meg a kutyája már elég időse.

„Az viszont nem mindegy, hogy ki mondja el az útvonalat. Általában vak a vaknak jobban tudja elmondani, de ha valaki már régóta ismer és tudja milyen szempontok fontosak, akkor már ő is el tudja mondani. A szempontok változhatnak, attól függően, hogy hova megyek és ki mondja el. Van hogy irányok is elegendőek, mert ha nem sikerül azok alapján, akkor úgy is segítséget kérek. Meg a kutya sokat tud segíteni”.¹⁵ KY

¹³ Interjú 1.

¹⁴ Interjú 3.

¹⁵ Interjú 4.

Fontosnak tartom ebben a részben, egy kis összehasonlítást végezni látó és nem látó megismerése, viszonyulása között. Egy általános megállapítást idéznék ide Fehérvári Marcelltól: „A város már jobbra léptékével, struktúrájával is viszonyítási alapként, mértékként szolgál a benne szocializálódott, illetve szocializálódó egyén számára. A város lakó szocializációja során folyamatosan *interiorizálja* a város arányait, méreteit, a távolságokat, terei kiterjedését. Azzal, hogy megismeri, birtokba veszi, átéli a városi tereket, egyúttal megtanul, normaként fogad el egy fizikai-vizuális léptéket, az élettér által meghatározott viszonyulást a térhez”.¹⁶

Nyilván a nagyvárosban szocializálódott vakok valamelyest megismerték a város paramétereit, de mivel térképről, légi fotóról vagy repülőről soha nem látták a várost, így nagyon nincs elképzelésük annak méreteiről, térbeli elhelyezkedéséről. Viszonyítási alapként nem tud a város egésze szolgálni egy vak számára, csak bizonyos szegmensei.

Természetesen egy idő után kialakul a látássérültben is egy egységes kép arról a helyről, ahol él, jelen esetben Budapestről, egy nagyvárosról. De ez a kép úgy épül fel, hogy a látáson kívül más érzékszervek által nyert ismeretek kerülnek előtérbe. Itt térnek ki arra, hogy a látás az érzékelés 70 százaléka egy látó embernél. Ha valaki teljesen vak, akkor képtelenség, hogy csak 30 százalékot érzékel a világból. Így a kiesett érzékelést minél inkább igyekszik átcsoportosítani más érzékszerveire. Tehát a vak nem hall jobban, csak jobban odafigyel az auditív érzékeléssel megszerezhető információkra.

1.2. Rögzítése a megismerteknek

Amikor a nem látó ember valamilyen, tárggyal vagy akár térrel ismerkedik, mindig csak egy adott szakaszát tudja érzékszerveivel tapasztalni. Egyszerre az egészet soha nem „látja”. Éppen ezért a megjegyzése is részletekben történik. Külön-külön meg kell jegyezni, hogy a sarkon túl körülbelül 3 lépésnyire van egy kuka. Vagy a harmadik kapualj után a kilógó lépcsőnél kell bemennem az üzletbe. Erre Pálhegyi Ferencnek van egy kutatása, ami kimutatta, hogy szimultán nem látják a vakok a dolgokat, a szukcesszivitás (időbeni egymásutánosság, fokozatos

¹⁶ Fehérvári Marcell 1996 *A modern nagyváros metafizikája*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 92.

haladás) dominál. Azt nem lehet teljesen kizárni, hogy egy-két vaknak ne lenne szimultán tapasztalása. Főleg azoknak, akik láttak, mielőtt elvesztették a látásukat. Ha nehezebb útszakasz megismeréséről van szó, akkor az úgy rögzül, ha többször is végigjárja a vak.

1.3. Felidézése a megismert és rögzült dolgoknak

Mielőtt egy vak nekivág egy útvonalnak, otthon végiggondolja, milyen nehézségekkel számolhat. Milyen akadályokba ütközhet, mire kell figyelnie. Ez főleg akkor nagyon fontos, ha olyan helyre megy, amit még nem ismer annyira, vagy teljesen új számára. Ez olyasmi mintha egy látó ember vetne még egy pillantást a térképre, mielőtt elmegy otthonról az ismeretlen helyre. Ez azért is lehet nagyon fontos, mert kevésbé érhetik váratlan dolgok a közlekedő vakot.

1.4. Alkalmazása a fentieknek, vagyis maga a konkrét közlekedés

Minekutána a vak végiggondolta, hova kell mennie (ha új útvonalról van szó), elindul. Ilyenkor hatványozottan figyel minden jelzésre, minden szokatlanra, igyekszik kivédeni a váratlan akadályok, okozta ütközéseket vagy más gondokat. A fejében összerakott verbális térképet újra és újra előveszi és megnézi, jó helyen jár-e, követi-e pontosan azokat az utasításokat, amiket magának írt fel a fejében, hogy ha útközben váratlan akadályba ütközik, például útlezárás, építkezés, akkor is vissza tudjon találni a helyes útra, körülbelül kiszámolva, mekkora útszakasz maradt ki az ismertből és akkor most melyik jelzést kell keresnie, hogy jó helyen legyen, illetve van-e.

Irányokról: van, hogy csak annyit mondanak egy vaknak, hogy jobbra, vagy előre egyenesen pár lépést, de ezek nem minden esetben elegendőek. Ha ismert a rész, akkor talán kielégítőek lehetnek, de egy ismeretlen részen nem biztos, hogy túl sok segítséget adnak. Már csak azért is, mert vakon nagyon nehéz tartani az egyenes irányt, ha nincs mihez viszonyítani. Például nem tudunk követni egy falat, járdarepedést stb.

„Amikor megyek a Kosztolányi felé, akkor a buszmegálló után van egy viszonylag nyugisabb szakasz.

Ott egy kb. 30-40 centis falacsát lehet követni. Viszont hazafele inkább leszállok egy megállóval előbb, a Móricz Zsigmond körtéren és onnan gyalogolok haza. Itt is fűsávot, falat, járdarepedést szoktam követni”.¹⁷ NSZ

Ez olyan, mint amikor egy látó ember sűrű ködbe kerül, akkor egy idő után körbe-körbe fog járni, mivel nincsenek viszonyítási pontjai.

„Mindent, amit lehet egyenesen követni, azt lehet használni, például falat, sövényt, fű szélét, járdarepedést. Viszont nagyon nehéz olyan helyen, ahol nincs mihez tartani az irányt. Ilyenek például a MÁV jegypénztárakhoz álló sorok. Ezek a tér felé nyúlnak be és nem a fal vagy valami mellett vannak. Így ha én beálllok a sorba, akkor nincs mihez viszonyítanom, csak az előttem álló háta. Viszont hogy ne kapjam meg azt a vádat, hogy tapizom, így nem érhetek hozzá állandóan. Viszont ha nem veszem észre, hogy előrehaladt a sor, és nem jó szándékú emberekkel vagyok körülveve, akkor simán beállnak élém”.¹⁸ KY

II. fejezet Térben való közlekedéshez szükséges jelzések

A fentiekből már néhány ilyen jelzés kiderült, de most rendszerezem és egyben leírom az én ismeretemben lévő összes ilyen. Rögtön egy rendszerező idézettel kezdeném:

„Mindenféle auditív, haptikus és szaglási támpont, vagy akár a járművek kanyarodási irányának figyelése stb.”¹⁹ KL

II.1. Auditív

Mindenféle hangjelzés használható, hasznosítható a vakok számára a közlekedésben. Például beszélőlámpák, amelyek ugyan néha zavaróvá is válhatnak.

„Hangjelzések, de a sípoló lámpákat utálok, pláne akkor, ha egy csomópontban több is sípol egyszerre és fogalmam sincs melyik szabad és melyik nem”.²⁰ SZK

¹⁷ Interjú 2.

¹⁸ Interjú 4.

¹⁹ KL kérdőíve

²⁰ SZK kérdőíve

II.1.1. Járművek hangja

Attól függően, hogy azon az útszakaszon busz, villamos, trolibusz vagy más jármű közlekedik, meg lehet állapítani, hogy hol van az ember. Például a Körúton jár a villamos és a rá merőleges utcán (Király utca) jár a trolibusz. Így ha az egyikben vagy a másikon haladok, akkor megismerem a kereszteződéshez érve, hol vagyok. Átkelőhelyen, ha nincs lámpa, az autók hangja nagyon sokat segíthet. A párhuzamos vagy a merőleges forgalom megy, ebből el tudom dönteni, hogy nekem szabad-e az út. Itt a kanyarodó autók is vagy segíthetnek, vagy akár veszélyeztethetnek is, mivel mostanában vannak nagyon halk autók. Ezeknek a hangját egy forgalmas útszakaszon nem lehet meghallani, csak ha már nagyon közel ért. Ez azonban veszélyes is lehet.

„Arra már nem lehet számítani, hogy megáll az autós amikor látja, hogy fehér bot van a kezében. Sajnos már volt olyan tapasztalatom, hogy egy autó átgázolt a botomon és eltörött. Teljesen tehetetlené váltam. Valaki átkísért akkor gyorsan az úton és valamennyire még használható volt a bot, úgyhogy a célig eljutottam, de a későbbiekben már használhatatlan volt”.²¹ KY

II.1.2. Hangvisszaverődések

Abból hogy milyen az utca körülöttünk, szűk vagy széles, magas vagy alacsony házak szegélyezik, nagyon sok mindenre lehet következtetni. Természetesen ebben is lehetnek zavaró elemek.

„Itt elég magas épületek vannak és össze is szűkül a tér. Ezáltal nagy a visszhangja a forgalomnak, az meg itt nagyon nagy”.²² NSZ

Ez a Bocskai út Kosztolányi Dezső tér és a Zsombolyai utca közötti szakasza. Bármiről verődhet vissza hang, akár egy fáról, bokorról, egy ott álló emberről, autóról, épületről, tábláról stb., de ezt csak akkor tudjuk hasznosítani, ha nincs túl nagy zaj körülöttünk. Ezt néhányan „hangárnyéknak” nevezzük. Ez teljesen hasonlít a látásnál az árnyékra. Például, ha valami kiesik a „hallóteremből”, akkor azt nem is valószínű, hogy észreveszem. Ez egy kicsit több mint a hallás. Ez az, amit valami „plusz érzékelésnek” lehetne nevezni. Ha az adott tárgy nem az arcom magasságában van, akkor azt csak még nagyobb csöndben, vagy egyáltalán nem ve-

²¹ Interjú 4.

²² Interjú 2.

szem észre. Néha úgy hívom, „érezem az arcomon”.

„Nekem még nem fejlődött ki olyan jól mindenféle más érzékelésem, mint azoknak, akik már régebb óta vakok, így nagyon kell koncentrálnom és sokkal jobban a fülemre, hagyatkozom”.²³ NSZ

Aki még csak tanulja a közlekedést, vagy nem rég veszítette el a látását és még nem fejlődött ki „speciális” érzékelése, annak nagyon kell koncentrálnia mindenre. A következő szituációból is ez derül ki.

NSZ: „Itt egy átjáró.”

ÉN: „Van ott oszlop?”

NSZ: „Nincs, gyere utánam. Jaj, most egy kicsit összezavarodtam, mert hátra fordultam hozzád és újra össze kell szednem a jeleket, amikre figyeltem”.²⁴

Egy fogyatékos ember mindenféle érzékelést igyekszik hasznosítani a kiesett érzékelése helyett. Ez igaz a látássérültekre, mozgássérültekre, hallássérültekre is. Mindenki igyekszik minél „teljesebb” életet élni és ehhez mindent, amit csak lehet, hasznosít.

„A vakoknak elég nagy nehézséget tud okozni a lakótelepeken való közlekedés. Ha ismeri a helyet, már régóta jár oda, vagy ott lakik, akkor persze megtanulható, de nem olyan könnyen, mint egy belvárosi helyszínen. Nincsenek egyértelmű irányok, nem tudunk folyamatosan követni valami jelzést, vagy, ha megszoktam, hogy a fű szélét követem, akkor lehet, hogy a rossz minőségű járdán kinőtt egy fűsáv és épp az én útvonalamban. Én meg azt hiszem, hogy még mindig a megszokott fűvetem követem és máris elszámoltam egy bekötő utat. Akkor már rögtön nem ott vagyok, ahol gondolom, hogy vagyok. Arra sem tudok hagyatkozni, hogy minden épületben van valami más, hisz mindegyik egyforma. Minden bejárat egyforma és rengeteg az átjáró. Ha egy ilyen helyen leesik a hó, és nekem itt kell mennem, akkor biztos, hogy esélytelen vagyok. Minden jelzésem eltűnik és nagyon nagy a tér, nem verődik vissza a hang semmiről. Még a fákról is lehullottak a levelek, tehát azok sem fogják meg a hangot. Ezt néhányan úgy hívjuk, hogy nem árnyékol semmi. Persze ez nem a vizuális élményből szerezhető árnyékhatás, hanem valami nagyon hasonló, csak hallással lehet szerezni”.²⁵ KY

A megszokott hangjelzéseket is és szinte minden megszokott jelzést a leesett hó teljesen eltüntet, illetve átalakít. Vagy valaki nagyon gyorsan tud

²³ Interjú 2

²⁴ Interjú 2

²⁵ Interjú 4.

alkalmazkodni, és más jelzést találni, vagy azonnal segítséget kell kérnie. A hótakaró teljesen letompítja a hangokat. Nem halljuk a lépéseket, az autók is sokkal halkabbak lesznek és a hallás alapján felmérhető távolság, teljesen átalakul, határtalanná válik. A hó okozta problémákat még más érzékelésnél is meg fogom említeni.

II.1.3. Nagyon hangos dolgok

A nagyon hangos dolgok, mint például a munkagépek, különösen hangos motorok, autók egyáltalán nem segítik a közlekedésünket, sőt sok esetben félelmet, elveszettséget váltanak ki és teljesen összezavarodunk. Esetleg a megszokott jelzéseinket is elveszítjük.

2006 nyarán kerestük GJ-vel a 74-es trolis megállóját. Ebben az időben épp átépítették az egész Dohány utca elejét, de mi ezt nem tudtuk. Ebből a keresgélésből egy idevágó rész következik:

Károly körút – Astoria sarok:

ÉN: „Te odatalálsz?”

GJ: „Igen. Legalábbis ha azóta nem változott semmi.”

ÉN: „Itt mit kell követni?”

GJ: „A falat, bár lesz közben egy nagy kapualj, ami megzavarhat.”

ÉN: „Nagyon nagy a zaj (munkagépek). Szerinted ez már a sarok?”

GJ: „Hát... Kérdezzünk meg valakit.”

Mi: „Elnézést... A trolis megállót keressük.”

Járókelő 1: „Azt hiszem arra van.”

Mi: „Arra? De merre?”

Járókelő 1: „Nem vagyok ismerős és sietek.”

Mi: „Elnézést! Tudna segíteni?”

Járókelő 2: „Igen.”

Mi: „Erre van a trolis megálló?”

Járókelő 2: „Ha itt egyenesen mennék, akkor odaérnek.”

Mi: „Köszönjük!”

ÉN: „Szerinted mi ez?”

GJ: „Valószínű egy étterem kiülős része.”

(Valóban és már jön is a pincér. Valószínű bentről kétségbeesetten látta, hogy az étkező vendégek között lavírozunk, kritikus közelségbe kerülve a leveaikhez, süteményeikhez.)

Pincér: „Segíthetek? Elég rossz helyen vannak.”

Mi: „Igen! Mi a trolis megállót keressük.”

(Mefogja a GJ karját és elkísér egy járdaszegélyig.)

Pincér: „Sajnos nem mehetek tovább, de arra egyenesen kell menni és ott lesz.”

Mi: „Köszönjük!”

(Ahogy leléptünk a járdáról felbontott útszakaszon találtuk magunkat. Ezt elfelejtette mondani a Pincér.)

GJ: „Na most merre?”

ÉN: „Hát egyenesen!”

GJ: „Na de merre van az egyenes?”

ÉN: „Fogalmam sincs.”

(Iszonyú hangos munkagépek, felbontott útszakasz...)

ÉN: „Végre! Itt egy járda. De most merre?”

GJ: „Keressünk valakit.”

ÉN: „De menjünk innen, mert nagy a zaj és nem hallunk semmit”.²⁶

A nagyon hangos dolgok néha segíthetnek is, például ha konkrétan azt keressük.

2006 nyarán RT és GJ elhívtak Forma 1-es autót nézni és akkor hangzottak el a következők.

Helyszín: Dózsa György út és 56-osok tere sarok.

ÉN: „Honnan fogjuk tudni, hol kell megállni?”

RT: „Ahol a hangosbemondót halljuk, és ahol a legtöbben vannak”.²⁷

Van olyan is, amikor egy látássérült kifejezetten szereti a zajt maga körül. Ez azért van, mivel mi is különbözőek vagyunk, így mindenkinek más okoz örömet. A következő beszélgetés szintén a Forma 1-es autó bemutatón hangzott el. Ebben van olyan rész is, amikor a saját tapasztalatom hangzik el a hatalmas ottani zaj kapcsán.

ÉN: „RT, tulajdonképpen miért jó ez nekünk?”

RT: „Ó! Hát ennél jobb nincs is. Amikor egy versenyautó dübörög el melletted. Az az adrenalin, ami ekkor felszabadul! És az a gúmszag! Majd csak hallgasd, fantasztikus!”

ÉN: „NG, téged is érdekel?”

NG: „Végül is, igen”.

ÉN: „RT, szerinted honnan indulnak, és mi lesz itt?”

RT: „Onnan jobbról, nem messze tőlünk. Tök jó helyen állunk, itt fognak gyorsítani és ide érnek vissza. Tésznek egy kört, a Hősök terén fordulnak vissza”.

GJ: „A Boros, Bochkor fogja közvetíteni, mert a Sláger rádióban élőben megy”.

(Ez egy kicsit szöveget ütött a fejembe. Nekem magamtól eszembe nem jutott volna kijönni ide, na de nem is érdekelnek az autók).

RT: „Halljátok? Már melegitene. Micsoda hangja van!”

Lányok: Hű, de borzalmas hangja van!”

RT: „Ez a felvezető autó, (safetycar) vagyis biztonsági autó. Ez egy Mercedes AMG”.

ÉN: „Az mi?”

RT: „Ez egy gyárilag tuningolt változat a Mercinél. Kb 500-600 lóerős. Kell, hogy tudjon jól menni, mert akkor megy a pályára, ha valami baleset van és le kell lassítani a Forma 1-es autókat. Néhány körön keresztül mögé sorakozva az autók mennek körbe. Itt is, mielőtt elkezdődik a bemutató, végigjárja a pályát. Ennek is nagyon jó hangja van, de az igazi a Forma 1-es autó. Na, csak várjatok!”

Lányok: „Nekünk már ez is elég”.

(Közben iszonyú zaj lett. Én hirtelen elveszettnek éreztem magam. Semmit nem éreztem a térből magam körül. Ettől az ijedségtől tényleg szabadult fel adrenalin).

RT: „Ez az igazi! Amikor gyorsul”.²⁸

Szintén ezen a bemutatón jöttünk rá arra, milyen módon tudjuk hasznosítani magunk számára a hatalmas zajt.

(Bemondták, hogy most Bessenyei Péter repülővel fog versenyezni a magasban a földi Forma 1-es autóval.)

ÉN: „Na, most már biztos rettenetes zaj lesz”.

RT: „Ó! Az a repülő labdába se rúghat a Forma 1-es autó hangja mellett”.

(Visszaért a repülő és az autó is, nem lehet eldönteni melyik a gyorsabb, de szerintünk nem is ez a lényeg).

GJ: „Szerintem a repülőnek sokkal jobb hangja van”.

ÉN: „Nekem is jobban tetszik”.

RT: „Francokat”.

Lányok: „Nekünk ez jobban tetszik, mi neki drukkolunk”.

(Közben rendőrségi helikopterek is köröznek fölöttünk).

GJ: „Most legalább megtanulom megkülönböztetni a helikopter és a repülő hangját”.

ÉN: „Tényleg! Akkor már nem jöttem ki hiába!”²⁹

Egy látássérült csak akkor tud két tőle távol eső dolgot jól megkülönböztetni és megtanulni, ha egyszerre hallja mind kettőt. Jelen esetben a helikopter és a repülő nagyon hasznos tanulásra adott lehetőséget, mivel a kettőt egyszerre a földön soha nem tudjuk megnézni. Egyszerre mindig csak az egyiket

²⁶ Interjú 1.

²⁷ Interjú 3.

²⁸ Interjú 3.

²⁹ Interjú 3.

érezkelhetjük és annak is csak bizonyos részeit (vagy a szárnyának egy kis részét, vagy a belsejét, vagy a hangját, vagy a szagát, vagy a szelet, amit kelt).

II.2. Haptikus érzékelés

„Szűkebb értelemben a mechanikai, hő- és fájdalomingeret által kiváltott bőrérzékelés, tágabb értelemben (haptikus érzékelés) az előbbiek kibővülnek még a mozgás- és izomérzésekkel. A taktilis (érintéses) érzékeltek aktív feldolgozását jelenti. Különösen nagy jelentősége van a veleszületetten vakok megismerő tevékenységében. A megismerés tárgyával közvetlen fizikai kapcsolatot igényel. Elsődlegesen a tárgyak formabeli és felszíni sajátosságairól szolgáltat információt. Időben elnyújtott” (Pálhegyi Ferenc).³⁰

Mivel az elején már említettem, hogy egy vak soha nem tud egyben észlelni egy teret vagy nagyobb tárgyat, járműveket, így csak a részleteket tudja elraktározni magában, és később ezeket állítja össze, de nem egy egységgé, hanem információk egymásutániságává. Ahhoz nagyon komoly koncentrációra van szükség, hogy például egy utcát egyben, teljes egészében képzeljünk el. Ez szinte lehetetlen is, mivel mindent nem lehet megismerni. Például, amit nem érünk el kézzel, illetve amit haptikus érzékeléssel nem tudunk megtapasztalni, arról nem is lehet pontos információink.

Körülbelül 3 éve nyáron beszélgettem egy 4 éves kislávval. Egy társasággal kint ültünk az udvaron és bográcson főztünk. A kislávu elkezdte nekem mondani, hogy mennyire szép az a csillag. Én megkérdeztem, hogy melyik csillag és miért szép. Ő csak rámutatott és azt mondta, hogy hát az ott. Jó, jó, de én nem látom, hogy melyik. Én csak azt látom, amit a kezembe foghatok, csak azt tudom, hogy milyen. Erre ő teljes természetességgel mondta: „Csillagok, gyertek le!”. Hát azt hiszem így hozzák le az embernek a csillagokat is!

Ez a megismerési forma (haptikus), közvetlen fizikai kapcsolatot kell, hogy jelentsen a megismerendő dologgal. Mivel az utcát nem fogjuk végigtapogatni, a kezünk meghosszabbítása a fehér botunk. Ennek segítségével nagyon sok mindent lehet érzékelni. Nagyon fontos, hogy megfelelő méretű

fehérbotja legyen mindenkinek. Azaz optimális, ha a mellkas magasságáig ér, mivel ekkor ér el tőlem olyan messze, hogy ha érzékelem vele az akadályt, akkor még biztonságos távolságban vagyok tőle. Sok nem látó bizonyos esetekben csak jelzésnek használja a botot, vagyis nem teszi le a földre, csak tartja a kezében. Így az előbbi pontban leírt jelekre hagyatkozik. Viszont ha szakszerűen használja, akkor vagy folyamatosan, vagy néha-néha hozzáérinti a talajhoz. Ha folyamatosan lent tartja, akkor csúsztatja a botját (pásztázás), és így minden repedésben, a járda minőségének a változásában és egyéb akadályokban is elakadhat.

II.2.1. Közlekedési felület változásainak felhasználása

Nagyon fontos információ lehet, egy járda minőségének megváltozása. Például recésebb lesz, más kövezetből rakták le, ettől csúszósabbá válik. Ilyet például szállodák előtt lehet tapasztalni, vagy exkluzívabb helyek előtt. Van olyan is, ahová szőnyeget tesznek le, illetve műfüvet. Van úgy, hogy az szolgáltat vezető vonalként, ami a két különböző minőségű járda között húzódik. Például egy nagy nyitott téren, ahol nincs épület vagy kerítés, ott nagyon jól lehet követni az aszfalttól különböző minőségű részt, például salakos vagy füves talajt.

Még ehhez a technikához tartozik a lépcsőn fel- vagy lemenetelkor használt mód. Ha lefelé megyünk, akkor természetesen csúsztatjuk a botot. Mikor már számítok rá, hogy jöhet a lépcső, akkor már csak a földön tartom a botomat. Fölfelé menetkor a lépcsőn, magam előtt tartom függőlegesen a botot, így az minden következő lépcsőfokban elakad. Így tudom mikor ér véget a lépcső. Ez mozgólépcsőnél nem alkalmazható. Azt, hogy hol kezdődik a mozgólépcső, meg lehet ismerni a bottal, illetve már előtte általában van egy gumicsík, így akkor már elkezdjük keresni a korlátot. Az a szerencsés, ha a gumikorlát előtt már van egy fémkorlát is, mert így az rávezeti a kezünket a gumisalagra. Lelépéskor pedig az egyik lábunkat a feljebb lévő lépcsőfokra tesszük, így érezzük, mikor vagyunk egy szintben. Van egy-két olyan mozgólépcső (például a Batthyány téren a metróból felfelé jövő középső lépcső), aminek a fenti végén van egy rövid szakasz, ahol mozgójárdaként egy szintben megy még egy kicsit a lépcső. Itt az a megoldás, hogy az elől lévő lábunk lábfejét egy kicsit meg kell emelni, így az rácsúszik

³⁰ Pálhegyi Ferenc 1967 Adatok a formák haptikus tagolásának vizsgálatához. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1:81-93.

a fix talajra. Sajnos abban, hogy melyik mozgólépcső megy le vagy fel, sem a bot, sem a hallásunk nem segít igazán. Csak, ha nagyon sokan mennek ugyanabba az irányba, ahová én, akkor tudom őket követni. Ilyenkor általában segítséget kell kérni, vagy visszafordulni a szembejövő lépcsőtől.

Arra a kérdésre, hogy szokott-e segítséget kérni, mikor, milyen körülmények között, SZK a következőt válaszolta:

„Igen. Ha hátszámot keresek, vagy olyan utcát, amire nem emlékszem, vagy teljesen ismeretlen környéken. Vagy pl. a metróban, hogy melyik mozgólépcső megy fel, vagy le”.³¹ SZK

Talajon elhelyezkedő jelzés még a lefolyórács, aminek a rései, ha túl nagyok, akkor a fehér bot vége nagyon könnyen beszorul, csakúgy, mint a magas sarkú cipő. Egy egyenes és aránylag sima járdarészen nagyon zavaró tud lenni, ha egy csatornafedő kilóg a járda síkjából. Ezek általában nem annyira szélesek, hogy minden bizonyossággal a bot útjába kerüljenek. Így ha pont úgy lépünk, hogy a bot balra van és a csatornafedő kicsit jobbra esik akkor, a következő lépésnél elbotlunk benne.

Vannak téves elképzelések arra vonatkozóan, hogy mi a segítség egy vaknak. Például az ellapított járdaszéle csak a mozgássérülteknek segítség. Nekünk vakoknak ez többnyire balesetveszélyes, mivel nem mutatja semmi, hogy mikor lépünk le a járdáról és így mikor kerülünk a kocsik közé. Ezt a problémát nyugat-európai országokban úgy oldják meg, hogy csak egy kerekesszéki helyen lapítják el a járdaszegélyt, vagy az úttest és járda között más minőségűre készítik az elválasztó sávot, esetleg recésítik. Így mindenki jól jár.

Az akadálymentesítés alatt általában azt értik, hogy a mozgássérülteknek jobban megoldható legyen a közlekedésük. Ez azért van, mert az őket segítő dolgok nem igényelnek annyira speciális megoldásokat. Ez azonban egy másik dolgotat témája lehetne, ezt itt nem részletezem.

II.2.2. A járdaszintjénél magasabban elhelyezkedő jelzések

Ennek két típusa lehet: ami leér a földig, és ami a föld fölött kezdődik. Ami leér a földig: ilyenek a

³¹ SZK kérdőíve

kis falacskák, amiket nagyon jól lehet vezetővonalnak használni.

„Én mindent, amit lehet, felhasználok jelzésnek. Amikor megyek a Kosztolányi tér felé, akkor a buszmegálló után van egy viszonylag nyugisabb szakasz. Ott egy kb. 30–40 centis falacskát lehet követni”.³² NSZ

Kerítéseket és épület-lábazatokat is nagyon jól lehet használni.

NSZ-szel ketten megyünk ki tőlük a 61-es villamoshoz:

Én: „Hogy menjünk?”

NSZ: „Én megyek, elől és kopogtatok a bottal. Gyere utánam”.

Én: „Lesz közben valami átkelő?”

NSZ: „Lesz, de majd szólok, itt egyelőre a falat kell követni”.

Én: „Egy kicsit lassíts, mert nem vagyok annyira ismerős ezen a helyen, nem tudom mire kell odafigyelni”.

NSZ: „Gyere, itt egy sarok, itt balra fordulunk. Itt lehet autóval beállni”.³³

A fenti kis részletből kiderül, hogy mennyi mindenre lehet és kell odafigyelni egy ilyen egyszerű jelzésnél is, mint a fal, illetve kerítés. Elértem-e már a sarokra? Ez már a sarok, vagy még csak az autóbeálló, vagy kapualj? Ha nem vagyok ismerős a terepen, akkor valószínű besétálok ezeken a nyílásokon. Ha viszont számítok rájuk, akkor, amikor megszűnik a fal egyszerűen, megpróbálom tartani az egyenes irányt és várom, mikor kerülök vissza a fal mellé.

„NSZ: Itt egy parkoló, ami mellett el kell menni. Itt nem lehet követni nagyon semmit”.³⁴

A virágládák ismert szakaszon vezetők lehetnek, de ismeretlen szakaszon akadálynak minősülnek.

„Szinte bármi szolgálhat támpontként – egy az utunkba eső oszlop, egy illatozó pékség, virágládák. A lényeg, hogy a támpont állandó legyen”.³⁵ GJ

Egy nagyon fontos dolgot mondott itt ki GJ. Akkor tudunk bármit hasznosítani, ha állandó. Ekkor számíthatunk rá, tehát kiszámítható, így biztonságot nyújt, és máris otthonosabbnak érezzük az ismert teret. Tehát a látássérültek ilyen módon tudják „domesztikálni” a tereket. Fontos, hogy ahol az ember nap mint nap közlekedik, legyenek olyan dolgok, amiktől otthonosan érzi magát az adott terü-

³² Interjú 2.

³³ Interjú 2.

³⁴ Interjú 2

³⁵ GJ kérdőíve

leten. Ezek megnyugtatók, és nem kell már annyira feszülten figyelnie. Nem csak haptikus érzékelésből szerzett információ alapján lehet domesztikálni egy teret, hanem illatok és állandó zajok is segítenek. Látó emberek olyan jelzéseket szoktak ilyenre használni, amik szembetűnőek, vagy számukra valamiért jelentőséggel bírnak, de mindig vizuális jelet használnak. Például egy fényreklámot, feliratot, házformát, vagy a ház színét, esetleg a homlokzat díszét.

Az oszlopok szintén olyan jelzések, amik ha ismert útszakaszunkon vannak, akkor segítség, de ismeretlen szakaszon akadály. Mivel az oszlopnak nincs igazán szélessége, így a bot simán elkerülheti. És a következő lépésnél már bele is ütközünk. Az oszlopok egy speciális fajtája a „Demszki oszlopok”. Ez minden látássérültnek a „mumusa”. Mivel itt csak a véletlen hozhatja a bot útjába azokat, mert elég alacsonyak ahhoz, hogy elérjenek a kezünk alatt is. Tehát még arra sincs esély, hogy a kezünkben megakadjon. Ezek nagyon komoly problémát jelentenek.

„A tökverő „Demszky-oszlopokat” kivágnám egytől egyig, mert csak útban vannak”.³⁶ SZK

Amik viszont nem érnek le a földig: szemetesek, régi típusú telefonfülkék, a kirakatok kilógó része, árusító standok. Ezeket azonban még lehet érzékelni bottal, mert olyan magasságban vannak, hogy a botnak az alsó szakasza becsúszik alá, de megakad, még mielőtt nekimennénk. Ezeket is jól lehet hasznosítani jelzéseként, de ezekre is igaz, hogy az ismert szakaszon, illetve akkor, ha számítunk rá.

Amik nem érnek le a földig, de a bot sem jelzi: igazából ezeket nem is nagyon lehet jelzéseknek mondani, bár az ismert szakaszon ezek is támpontok lehetnek. Ilyenek az új telefonfülkék, amik csak egy plexi lemez és kiáll a falból. Ennek nincs semmi alul, így könnyedén neki lehet menni. Ezek abszolút felkészületlenül érik a közlekedőt.

Amik szintén fejmagasságban vannak, sőt szemmagasságban és teljesen kiszámíthatatlanok, azok a napernyők és az esernyők esős időben. Itt teljes mértékben ki vagyunk szolgáltatva. Ráadásul, akinek van még egy kis látásmaradványa, vagy még megvan a szeme, annak nagyon veszélyes egy ilyen hegyes tárgyval találkozni.

„Volt rá példa hogy kiraktak egy napernyőt és annak a kilógó tartórésze pont szemmagasságban volt. Si-

³⁶ SZK kérdőíve

került teljesen neki mennem. Ilyen helyzetekben nagyon ideges tudok lenni.”³⁷ NSZ

Hasonlóan kiszámíthatatlan az olyan jelzőtábla, aminek két oszlopa van, és köztük van a tábla körülbelül fejmagasságban. Ezek az oszlopok ráadásul olyan távol vannak egymástól, hogy a bot biztosan elkerüli. Így menthetetlen az ütközés.

A botot csak indokolt esetben mozgatjuk vállszélességnél nagyobb területen. Azért csak ebben a szűk sávban használjuk, mert hiszen csak itt közlekedünk. Teljesen felesleges szélesebben mozgatni, mert csak elbotolhatnak benne a járókelők. Viszont ha valamit konkrétan keresünk, és nem tudjuk, hogy honnan számíthatunk a felbukkasására, akkor sokkal, szélesebb mozdulatokkal használjuk a botot, hogy semmiképp ne menjünk el mellette (például az aluljáró lejárata).

Ha az emberek elég figyelmetlenek, márpedig ez egyre gyakrabban előfordul, akkor még ha ilyen szűk sávban mozgatom is a botom, akkor is elbotlanak benne. Nekem már többször előfordult, hogy elestek a botomban. Sajnos az ilyen embereket nem lehet kiszámítani, és nem tudjuk elkerülni a balesetet, illetve ezt csak ő tehetné meg.

„Olyan természetesen gyakran előfordul velem is, hogy átrohan a botomon és eltörik. Általában meg sem állnak, csak ha fáj nekik.”³⁸ KY

Nagyon sok olyan falkiugrás van, amit nem lehet észrevenni a bottal. A postaládákkal való ütközés is szinte elkerülhetetlen. A magas építésű autóknak a visszapillantó tükrei épp fejmagasságban vannak. Ezeket is csak akkor vesszük észre, mikor már nekimentünk. Az alacsony autók visszapillantó tükreinek is nekimegyünk, de az annyira nem zavaró. Valószínűleg az autónak nagyobb kárt okoz, mint nekem. Sajnos az utcán lévő autók tisztasága általában nem olyan, aminek szívesen bárki nekimenne. Ilyenkor a ruhánkra is nagyon kell figyelni. Ismerek olyan látássérültet, aki inkább nem vesz föl világos ruhát, nehogy egy ilyen autó letörlése után azt mondják neki: „Szegény vak, nem látja, hogy néz ki”. Esős időben természetesen semmiképp nem kockáztatjuk meg a világos ruhákat. A parkoló autókra még a későbbiekben vissza fogok térni, mert nagyon nagy gondot okoznak a közlekedésben.

³⁷ Interjú 2.

³⁸ Interjú 4

II.3. Szaglás útján szerzett információk

Az illatokat szintén nagyon jól lehet hasznosítani. Az illat ugyan térben szétterjed, nem egyenes irányban halad, mégis nagyon tudja segíteni a látás-sérültet. Főleg azok az illatok, amiket már megszoktunk. Ezek akár szezonálisak is lehetnek, de ettől még jól használhatók az adott időszakban.

„Fő hogy állandóak legyenek!”³⁹ GJ

Például, ha egy ismeretlen szakaszon közlekedünk és csak azt a támpontot adták meg nekem, hogy „a pékség után jobbra”, akkor nekem ez is elég lehet. Szerencsére a globalizáció még nem nyelte el teljesen az illatozó üzleteket, például pékség, gyógyszertár, drogéria, papírbolt, hentes, stb. Ezek az illatozó üzletek is domesztikálhatják a teret. Tehát ha teljesen eltűnnének, akkor üresebb lenne a tér körülöttünk. Ezek hozzátartozói a városoknak. Például egy franciaországi pékségnek vagy drogériának teljesen más illata van, mint egy magyarországinak. Ettől a miénk ez az illat, ettől a „mi” városunk jellegzetessége. A kisebb településeken nem biztos, hogy az „illatozó” üzletek ilyen széles palettája megtalálható. Ezzel szemben egy vidéki településen szezonálisan sokkal több növénynek lehet hasznosítani az illatát. Azért Budapesten is van egy-két ilyen növény.

„Például október táján virágozik egy növény a Tas Vezér utca és a Bocskai út sarkán és az, tömény hányás szagot áraszt. Ezt remekül lehet követni. Biztos, hogy növény, mert azért azt fel lehet ismerni. Illatokat gyakran követek, a szaglásom elég jó.”⁴⁰ NSZ

Nyáron például, ha elmegyünk egy régi bérház mellett, akkor „régies”, dohos szag árad ki belőle. Ezek a szagok is biztonsághoz segítenek hozzá. Főleg akkor, ha valaki egy ilyen régi bérházban lakik. Van, hogy előbb érezzük meg az olvasztott aszfalt szagát, minthogy belebotlanánk egy útlezárásba. Ez néha azért is nagyon jó, mert előfordul, hogy nem is tesznek lezáró szalagot a munkaterület köré.

„Munkaterületeknél nem szoktam félni, bár fordult már velem elő, hogy beleestem egy munkagödörbe. A gödör kb. derékig érő volt, nekem szerencsére csak az egyik lábam csúszott bele. Szerencsétlenségemre viszont tele volt vízzel. Nem vettem észre, hogy ott van, mert nem jelezte semmi. Nem volt lekerítve, nem voltak körülötte munkások. Bár utána odajött hozzám egy munkás és megkérdezte, hogy segíthet-e valamiben. Hát én csak annyit mondtam: most mit, mert ha még

³⁹ GJ kérdőíve

⁴⁰ Interjú 2.

öt perccel előbb kérdezi, akkor még tudtam volna mit mondani. Én rá nem voltam mérges, az ilyen esetek szerencsére nem túl gyakoriak.”⁴¹ KY

A „mi városunkban” nagyon gyakoriak az útfelbontások, útlezárások, így sokszor kerülünk váratlan helyzetekbe. Itt igazából mindig segítségre szorulóunk. Mindig meg kell kérni valakit, hogy az ismeretlen útszakaszon kíséren át, vagy például ha előbb kellett leszállni a villamosról, nem a megállójában, akkor addig le sem szállunk, amíg nem találunk egy segítőt. Nem tudhatjuk, hogy hova lépünk le, esetleg az úttestre, ahol közlekednek az autók, és mivel ismeretlen helyen vagyunk, így nem tudunk elég gyorsan és elég biztonságosan haladni. Tehát ha egy útjavítás „szaglik”, az csak jó nekünk!

Amik még nagyon jó támpontok a szaglásnál, azok a virágboltok és a temetők. Mindegyik helynek elég jellegzetes illata van. Például a Keleti aluljáróban van egy virágos, ami pont egy aluljáró szakasz elejénél van. Így lehet tudni, ha odaért az ember, akkor már lehet kanyarodni.

A szagok akkor is segítségünkre vannak, ha találkozni szeretnénk egy másik vakkal. „Találkozunk a pékség előtt, a bejáratnál balra”.

Akkor is nagyon jó szolgálatunkra vannak a szagok, ha nem túl bizalomgerjesztő ember jön oda hozzánk. Gyakran ajánlják fel részegek, vagy hajléktalanok a segítségüket. Sokszor kénytelenek vagyunk elfogadni, de legalább tudjuk, hogy jobban oda kell figyelni. A következő szituációt nagyon fontosnak tartom több szempontból is, így leírom az egészet.

GJ: „Ott is van valaki”.

(Tőlünk egy kicsit messzebb halljuk, hogy zörög valaki. Már messziről szólunk neki).

Mi: „Elnézést!”

(Már kicsit közelebb jutván.)

Mi: „Ajaj! Egy kukázó”.

Kukázó: „Tessék”.

Mi: (Hatásszünet, kb 15 perce kóválygunk) „Segítene megkeresni a troli megállót?”

Kukázó: „Persze, elszaladok megnézem hol van és utána odakísérem magukat”.

Mi: „Köszönjük!”

Egymásközt: „Vajon melyikönket fogja megfogni? B...g, ezt a kiszolgáltatottságot!”

Kukázó: „Megvan, jöjjenek. Csak várjanak, hozom a kiskocsimat”.

⁴¹ Interjú 4.

(Én lettem a szerencsés kiválasztott)

Kukázó: „Itt a megálló, de még nincs bent a troli”.

Mi: „Köszönjük!”

Gf: „Én már abszolút nem tudom hol vagyunk”.

Én: „Én sem, de szerintem jó helyre hozott”.

(És valóban, a troli hamarosan megérkezett és az a troli volt.)

Gf: „Sohase tudhatjuk, kitől számíthatunk segítségre! De azért elég büdös volt!”⁴²

III. fejezet Nehézségek, félelmek

III.1. Nehézségek

A nagyvárosi utcán való közlekedés nemcsak a fogyatékosoknak okozhat nehézségeket, de minden embernek meg kell küzdenie nap mint nap a figyelmetlen autósokkal, a megszorodott járművekkel, a rohanó emberekkel és a hatalmas tömeggel. Természetesen az útlezárások, felbontások másnak is gondot okoznak, csak a megoldása ezeknek számukra egyszerűbb. Míg egy látó embernek van esélye félreállni egy tekintetét mereven előreszegezõ, sehova nem néző ember elõl, addig egy vakot az illetõ legázol. A következõ párbeszédék elég gyakoriak:

„- Nem lát?”

- Nem.

- Még szórakozik is velem?”

Hiába van a kezünkben a fehér bot, nem mindenki veszi észre. A budapesti utcahálózat nem képes elnyelni ekkora mennyiségű autót és a járdák nem elég szélesek az embereknek és a parkoló autóknak is. Amikor Budapest városképe ilyen alakult, mint amilyen ma is, még nem olyan szempontoknak kellett megfeleljen, mint amilyeneknek ma eleget kéne, hogy tegyen.

III.1.1. Parkoló autók

Ma Budapestnek a legégetőbb és legkevésbé megoldott problémája a parkolás, a parkoló autók. Ez a látássérülteknek is a legnagyobb gondot okozza.

„Abban minden vak megegyezik, hogy egyetlen egy dolog vált ki belőlünk agressziót, az pedig a par-

⁴² Interjú 1.

koló autók. Ha beáll a kereszteződésbe, úgy hogy nem tudok szabályosan átkelni, csak úgy, ha nem lát a forgalom. Ez a megszokott jeleket is összezavarhatja. Másik, ha felállnak a járdára, és nem hagyják meg a szabályos egyméteres távolságot a faltól. Gyakran nagyon neki megyünk, komoly sérüléseket szerezve. A ruhánk néha nagyon összekoszolódik, pedig erre nekünk különösen oda kell figyelni, még véletlenül se mondhassák: „Szegény vak, nem látja, hogy néz ki”.⁴³
KY

Van egy törvény, miszerint kötelező a fal és a parkoló autó között a másfél méteres távolságot megtartani. Erre azért van szükség, hogy kerekesszékekkel vagy babakocsival is biztonsággal el lehessen menni. Ezt a szabályt senki nem tartatja be az autósokkal, sőt van ahol a hivatalosan felfestett fehér vonal is csak kilencven cm-t hagy a falig. Vannak olyan utcák, járdaszakaszok, ahol nem lehetséges ezt betartani, mert olyan szűk az úttest, hogy ha az autó nem áll fel elég közel a falhoz, akkor nem férnek el mellette. Az autósoknak mindig a saját szempontjuk a lényeges. Találjanak minél közelebb parkolóhelyet ahhoz a helyhez, ahova menniük kell. A mai felgyorsult világban minden időre szükség van, így szeretnék megtakarítani azt a kis időt, amit azzal kéne töltsenek, hogy gyalognak. Bár a parkolóhely keresgéléssel legalább annyi idő eltelik. Ha nem talál szabályos helyet a parkolásra, akkor inkább szabálytalanul bár, de beáll máshova, például a kereszteződésbe, vagy túl közel áll a falhoz. Nem is gondolva arra, hogy ez másnak mekkora gondot okozhat.

„Néha babakocsival szoktunk menni és az, különösen nagy agressziót vált ki belőlem, ha azzal nem tudunk elmenni a járdán. Mivel NSZ sem lát, így elég dühítő, ha ilyen helyzetbe csöppenünk. Bár nem kell, hogy vak legyen a kismama, aki babakocsit tol, mindenképpen felháborító, ha le kell tolni az úttestre a babát”.⁴⁴ KY

A megszokott jelek összezavarodása és az, hogy a forgalom nem lát minket, csak a bizonytalanságunkat növeli. Ha mindez egy számunkra domesztikált térben történik, teljesen elveszítjük a biztonságérzetünket. Ismét el kell telnie egy kis időnek, hogy újra biztonsággal járjunk azon a részen. Hiszen mindig attól fogunk tartani, hogy megint beálltak a kereszteződésbe és nem tudunk szabályosan átkelni. Ha magasabb az autó, akkor nem is vesszük észre

⁴³ Interjú 4.

⁴⁴ Interjú 4.

időben a bottal, és így biztosan nekimegyünk. Ez akkor nagyon kellemetlen, ha esős idő van.

III.1.2. Hóval borított utcák

Még nagyon nagy nehézséget okoz, ha leesik a hó. Erről már röviden írtam, de itt részletesebben teszem meg. Ha csak leesne a hó, és minden maradna úgy, tehát nem takarítanák az utakat, az is gond lenne, de így, hogy hóbuckákat építenek, számunkra kiszámíthatatlan helyen, nagyon nehézé teszi a közlekedést. Persze, szükséges takarítani, meg nekünk is jó, ha van egy tiszta útszakasz, de általában a járda és az úttest találkozásánál szokott összetorlódni az a hómenyiség, amit az úttestről és a járdáról letakarítanak. Itt is elsőbbséget élvez az úttest járhatósága a járdával szemben. Így amikor keressük a járda szélét, nem találjuk meg a rengeteg hó miatt. Csak egy kicsi sávot hagynak meg az átkelésre, de ezt nagyon nehéz megtalálni. Ha keményebb már a hó, akkor azt is lehet használni vezetővonalaként, de amíg puha, addig a bot belefűródik, és nem segít nekünk.

Mivel a hangviszonyok is teljesen megváltoznak, így még arra sem tudunk biztonsággal hagyatkozni. Ilyenkor az illatozó jelek azok, amik biztosan megmaradnak, de az nincs minden helyen. Ráadásul, ha becsukják az üzlet ajtaját, akkor nem minden illat szűrődik át rajta. Csak azok az illatok, amelyek nagyon erőteljesek, vagy gyakran nyitják ki a bolt ajtaját a vevők. Azért egy pékség ilyenkor is segít.

Amikor elkezdődik az olvadás, akkor a csöpögő hólé elöl kell menekülni. Igaz, ez esőben is gond. Ha csöndes a környezet, akkor lehet hallani, hogy hova folyik a víz, vagy ha egy kopogós cipős ember megy előttünk, őt is lehet követni, hogy merre kerül. De ezek elég esetleges jelzések, mindenesetre használhatók.

III.1.3. Különösen problémás útszakaszok

Vannak bizonyos útszakaszok, amik kifejezetten rémálmai egy látássérültnek. A következő idézetben minden benne van, hogy mit nem szeret egy vak.

„Vannak olyan helyek, amitől az Isten mentsen! Ilyen például a Mátyás király út, ahova évekig jártam dolgozni. Nagyon keskeny a járda és nagyon

*rossz állapotban van. Télen nem takarítják, sőt az úttestről a havat is ide tolják. A kerítésen kilógnak a növények, amik elég kiszámíthatatlanul kerülnek az utamba. A környéken gyalogosan nem nagyon járnak emberek, így segítséget sem lehet kérni senkitől. A járda kifelé lejt és tele van oszloppal és rengeteg a kocsi beálló, ami szintén más minőségű, mint maga a járda és ott még nagyobb az úttest felé a lejtés.”*⁴⁵ KY

Ebből a kis részletből is látszik, egy vaknak lehet, hogy nehezebb egy kertvárosi szakaszon közlekedni, mint a belvárosban. Ott általában az emberek autóval közlekednek, vagy ha nem, akkor nem veszik észre a másikat. Frekvenciált helyen élő embereknel talán még nagyobb az individualizmus. Élnek a saját kis „buborékukban” és nem szívesen lépnek ki belőle. Így ha valami váratlan szituációba csöppen egy látássérült ilyen helyen, nem számíthat arra, hogy majd egy járókelő segít neki, hisz nem is nagyon van arra ember gyalogosan. Az ilyen helyen közlekedő tömegközlekedési járatokon is teljesen másképp viselkednek az emberek, mint a belvárosban.

*„Van olyan BKV járat, ahol soha nem ülök le, csak akkor, ha van üres hely. Évekig jártam ezzel a busszal dolgozni és soha senki nem adta át a helyét. Félreértés ne essék, nekem ez nem elvárásom, de ezen a járaton senkinek nem jut eszébe, hogy a másiknak jobb lenne esetleg ülve. Ellenben például a 61-es vilamoson mindig átadják a helyet.”*⁴⁶ KY

III.2. Félelmek

Nagyon fontos beszélni arról, hogy a látássérültek mitől félnek, vagy félnek-e egyáltalán valamitől. Abban szinte mindenki megegyezik, hogy egy széles úttesten átkelni nagyon nehéz és egyes esetekben lehet félelmetes is. A városunk úthálózata nem négyzethálós, így vannak olyan átkelő, ahol nem egyenesen kell átmenni. Itt aztán tényleg nincs semmi, ami segítené a látássérültet. Hiába van akár beszélőlámpa is az adott kereszteződésben, lehet, hogy az úttest közepénél nem is lehet már hallani, tehát még csak hang irányába sem lehet menni. Főleg, ha az adott kereszteződésnél vannak még kanyarodó autók, van egy zajos párhuzamos forgalom és vannak olyan közlekedési útvonalak ezen a részen, amik ugyan nem keresztezik a főútvonalat, de közel

⁴⁵ Interjú 4.

⁴⁶ Interjú 4.

haladnak el mellette. Ezek is nagyon bezavarhatnak. Attól függ, hogy melyik úton haladó, vagy álló autó, vagy busz vagy villamos a hangosabb. (Ki az erősebb!) Itt végképp elveszettek vagyunk. Sőt, ha a lámpának a zöld ideje éppen annyira elég, hogy egy jó tempóban haladó „ép” ember átérjen, akkor nincs helye a „szerencsétlenkedésnek”.

„Mostanában előfordul, hogy félek az utcán. Van olyan helyzet, melyben kifejezetten rosszul érzem magam. Ilyen például a Bartók Béla úti kereszteződésen átmenni a Kosztolányin. Pedig ott van egy beszélő lámpa is, de gyakran ki van kapcsolva. A zöld ideje pont annyi, amennyi idő alatt jó tempóban át lehet érní a túoldalra. Tehát, ha későn veszed észre, hogy már lehet menni, vagy útközben bizonytalankodsz, akkor már kérdéses, hogy átérsz-e. Az átkelőhely nem egyenes, kicsit balra kell tartani. Viszont semmi nem ad támpontot, ráadásul még van egy forduló villamossín is, ami végképp összezavarhat. Rengeteg busz közlekedik itt, tehát nagyon nagy a zaj. Esetleg a párhuzamos forgalmat lehetne követni, de rengetegen dudálnak és olyankor azt sem tudom, hogy rám, vagy egymásra. Nem tudom átlátni a helyzetet”.⁴⁷ KY

Félelmet akkor érzünk, ha a megmaradt érzékszerveink közül a leggyakrabban használtat (hallás) valami zavarja, és így egyáltalán nem tudunk rá hagyatkozni. Egy forgalmas úton átkelni pontosan ezért nagyon nehéz, mivel a hallás által szereshető információ teljesen kaotikussá válik a sokféle zajtól. Egy látó ember számára az optimális városban rengeteg a nagy tér, park, széles utak stb. Az eddigiekben már kiderült, hogy ezek a szempontok egy vaknak nem biztos, hogy jók, sőt gyakran ilyen terekben elveszetteknek érzik magukat. Az lehet, hogy nagyon szép, ha egy járda két fasor között van, de ilyenkor a látássérültnek nagyon nehéz dolga van. Vagy követi a fű szélét, vagy ha sár van vagy hó, akkor igyekszik elkerülni ezt a szakaszt.

IV. fejezet Segítség

Három kérdést tettem fel a segítséggel kapcsolatban a csoport tagjainak. Az első kérdésre, hogy ha valaki odamegy hozzád az utcán és felajánlja a segítségét, elfogadod-e, többségében azt válaszolták, hogy ha egyedül is tud menni, akkor nem.

„Nem, elhárítom, ha magam is tudok menni”.⁴⁸ SZK

„Ha nincsen szükségem segítségre, nagyon udva-

⁴⁷ Interjú 4.

⁴⁸ SZK kérdőíve

riasan meg is mondom. Ha valamit egyedül is meg tudok csinálni, jólesik azt tényleg egyedül csinálni, az ember úgyis gyakran szorul mások segítségére”.⁴⁹ GJ

Arra a kérdésemre, hogy ha olyan ember ajánlja fel a segítségét, akinek nem örülnek, de nagy szükségük van a segítségre, akkor elfogadják-e, egyöntetűen mindenki igennel válaszolt.

„Természetesen, különben megtörténhet, hogy napestig várakozhatok valaki másra”.⁵⁰ GJ

Amikor azt kérdeztem, hogy van-e olyan ember, akitől semmilyen körülmény között nem fogadják el a segítséget, nagyon egybehangzó válaszokat kaptam.

„Olyan valakitől, akitől rosszra számítok, pl. részeg, vagy a hangja alapján vélhető, hogy pl. lopni akar tőlem”.⁵¹ SZK

„Ez általában már csak segítségnyújtás közben derül ki, pl. nem esik jól, ha egy különösen büdös ember fog meg, hisz rögtön különösen koszosnak is gondolom. Tagadhatatlanul vannak előítéleteim, mert vannak emberek, akiktől már a hangjuk alapján nem fogadom el a segítséget, mert számomra nem bizalomgerjesztők. Persze ilyenkor is muszáj udvariasnak maradni”.⁵² GJ

„Részegektől nem, többet ártanak, mint használnak”.⁵³ KL

Ez is a „mi” városunkból fakad. Hisz lehet, hogy egy déli országban a részeg ember nem feltétlenül büdös, rosszindulatú, vagy esetleg hajléktalan, hanem vidám és ezt sugározza a környezetére, tehát kifejezetten kellemes társaság. Ez azért van, mert nálunk a nemzeti szociális kód: a „hungaro-pesszimizmus”. Tehát általában nagyon lecsúszott emberek kóvályognak részegen az utcán. A magyar ember inkább akkor iszik, ha szomorú és ettől is csak keserédes lesz a vidámsága. A városunkból egyre inkább eltűnnek a jó hangulatú, barátságos kiskocsmák. Már csak a „lebujok” közül van egy-kettő, vagy néhány régi kocsmák. Az uniformizálódás a városokra is igaz. Ezt úgy értem, hogy Budapesten ugyanolyan szórakozóhelyek találhatóak, mint New York-ban, vagy máshol. Persze van még egy-két sajtósági magyar hely, de sajnos ezek közé tartoznak a „lebuj”-ok is. Az ilyen „rossz hírű” kocsmák környékén nagyon

⁴⁹ GJ kérdőíve

⁵⁰ GJ kérdőíve

⁵¹ SZK kérdőíve

⁵² GK kérdőíve

⁵³ KL kérdőíve

kell vigyázni, hogy az ember ne botoljon bele fekvő emberekbe, ne lépjen bele a nyomaikba. Bár, ha már baj nélkül megússza, akkor örül. De nem minden kocsmánál ilyen rossz a helyzet. Azok a nagyon veszélyesek, amik a városnak olyan részében vannak, ahol a társadalom szociális háttere nem túl biztos, sőt bizonytalan. Ilyen például a VII. kerület, vagy a VIII. kerület. Persze ezt sem lehet általánosságban venni, mert ezen kerületeknek is csak bizonyos szakaszai ilyenek. Érdekes, hogy régen ezek a területek a városnak a legjobban virágzó, legélettelibb részei voltak. Ez a két kerület van a leginkább központi helyen. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy a Keleti pályaudvar is a VII. kerületben van, tehát itt nagyon nagy a tranzitforgalom. Így elég sokféle nemzetiség él, illetve fordul itt meg. Mindenki hozza magával a saját szokásait, kultúráját, vagy nem hozza magával, mivel azt gondolja, itt nem vonatkoznak rá az otthoni szabályok, de az itteniek sem, hisz nem tartozik ide.

A fentiekben kiderült, hogy egy látássérültnek nagyon fontos, hogy az illető, aki segít neki, ne legyen bűdös. A Keleti pályaudvar környékén nagyon sok a roma származású. Az ő higiénés szabályaik teljesen eltérnek a miénktől. Elsőre lehet, hogy ijesztő egy roma segítsége, de az is igaz, hogy ők nem nagyon szoktak segíteni, legalábbis nem érnek hozzánk. Egy esetben megfogtak: ha veszélyeztetjük a földre kipakolt áruikat. Természetesen ezen a területen sok arabbal is találkozik az ember. Ők sem gyakran segítenek, de ha igen, ők sem érnek hozzánk. Viszont előzékenyen feláll a campingszékéről, amin az utcasarkon seftelt és elhúzza az utamból. Ők már szinte a város ezen részének a tartozékai. Ők is domesztikálják számunkra a teret, a kiabálással, az arab hadarásukkal stb. Tehát sokszor ez nekünk nem veszélyes, hanem inkább segítség. Viszont egy részeg ember segítsége nagyon komolyan veszélyeztetheti a testi épségünket is, hisz a saját mozgását sem tudja koordinálni, nemhogy nekem segítsen megtalálni a helyes utat. A részeg ember látványa már teljesen megszokott és hozzátartozik a budapesti városképhez.

„Van úgy, hogy részeg fog meg, de nem mindig tudom, hogy reagáljak ezekben a szituációkban. Múltkor egy részeg hajléktalan jött oda és mindenáron segíteni akart. Nem tudtam elküldeni. Hát kicsit halálfélelem volt, mikor a villamossíneken kísért át.”⁵⁴ KY

⁵⁴ Interjú 4.

A forgalmasabb helyeken több vak fordul meg, így nem szokatlan a látvány. Ráadásul már vannak olyan emberek, akik általában segítenek, és már megismerik az embert, ők biztos, hogy oda fognak jönni, segíteni.

Nagyon sokszor kerülünk olyan helyzetbe, hogy segítséget kell kérnünk. Nem mindig veszik észre az emberek, hogy a másoknak szüksége lenne a segítségre. Ez nem olyan nagy gond, hisz mindenkinek megvan a saját dolga, és nem lehet elvárni senkitől, hogy mindig másokkal foglalkozzon. Így nekünk kell segítséget kérni. Viszont ilyenkor igyekszünk olyan embert megszólítani, akiről azt gondoljuk, hogy megbízhatunk benne.

Nem mindegy, hogy a város melyik részén vagyunk, hol kérünk segítséget, és hogy milyen napokban járunk. Nappal nem nagyon szokott ezzel probléma lenni. Este viszont igyekszünk jobban odafigyelni, hogy kit szólítunk meg. Erre különböző módszerek vannak. Figyeljük a mozgását, hiszen ha eléggé koordinálatlan, akkor lehet sejteni, hogy részeg. Hallgatjuk a lépteit, ha kopogós cipőben van, akkor sejthető, hogy nő. Az illatok is informálhatnak, hogy férfi, vagy nő az illető, illetve, hogy bűdös vagy nem bűdös. Ez teljesen személyfüggő, hogy ki kitől szeret segítséget kérni.

„Vannak olyan helyzetek, amikor nem válogathatunk a segítők között. El kell fogadni azt, aki jön. Bár én este, ha egyedül vagyok, akkor nem szeretek férftól segítséget kérni, igaz nem mindig járok jobban a nőekkel. Ilyenkor igyekszem figyelni a női lépteket, a parfüm illatot és a mozgást, hogy mennyire nőies. Még így sem lehet mindig pontosan kiszűrni a járókelők közül a nőket.”⁵⁵ KY

Rossz tapasztalatok segítség-kérésnél: nem egyszer előfordul, hogy segítséget kérünk, és úgy mennek tovább, mint ha meg se hallották volna. Bár lehet, hogy tényleg nem hallották, de hát túl gyakoriak az ilyen események. Arra a kérdésemre, hogy kitől kérsz segítséget, SZK így válaszolt kicsit viccesen:

„Az első arra járótól. Ha szó nélkül elmegy melletttem, akkor beszólok neki, mert nagyon bátor vagyok.”⁵⁶

Ide tartozik az is, hogy néhány látássérült hogy gondolkodik arról, mennyire segítőkészek a járókelők.

⁵⁵ Interjú 4.

⁵⁶ SZK kérdőíve

„Saját felállított statisztikám szerint az emberek 60%-a közömbös, 20% segítőkész, 20% bunkó. Bevágó élmény, keresztülgázol, stb.”⁵⁷ SZK

Ez a statisztika, ha a város egészét nézem, lehetséges, hogy igaz. Mint már említettem, vannak olyan városrészek, ahol sokkal segítőkészebbek, mint a fent említett frekvenciáktól. A városképnek lényeges alkotó eleme, hogy milyen a mindennapi kép egyes városrészekről. Így ha egy területen gyakran megfordulnak a látássérültek, akkor már nem kirívóak, nem lepődnek meg a gyakran ott járó emberek. Viszont ha egy olyan helyen kezd el vak közlekedni, ahol előtte sem vak, sem másilyen fogyatékos nem járt, nem él ott, akkor abban a környezetben elég kirívó jelenség lesz. Azonnal fel fog tűnni mindenkinek, hisz eltér a megszokott látványtól.

Egy látássérültnél előfordulhat, hogy azon kezd el gondolkodni, vajon milyen lehet az ő látványa, mennyire nézik, és hogy nézik őt meg. Ez egy teljesen természetes dolog, hisz egy látó ember automatikusan megnézi maga körül mindent, főleg olyan dolgokat, amik elütnek a szokványostól. Mivel a média által sugalmazott „normális” életben a fogyatékosok nincsenek benne, így természetes, hogy ha egy vaknak rosszabb napja van, akkor ilyen gondolatok kezdik foglalkoztatni, elbizonytalanodik magában.

A televízióban nem látunk olyan reklámokat, ahol fogyatékosok szerepelnének. Mivel bármilyen fogyasztási vagy más termék reklámozása „ép” emberrel történik, ezért jogosan érzik egy kicsit magukat a fogyatékosok a társadalomból „kirekesztettnek”. Ez nem egy direkt szegregáció, hanem egy véletlenszerű, vagy mindenki gondoljon amit akar. Ennek én nem ismerem a pontos hátterét. SZK-nak idézném az idevonatkozó, kicsit keserű humorral fűszerezett válaszát a feltett kérdéssel együtt.

„Foglalkoztat-e néha hogy milyen látvány nyújt a te közlekedésed az utcán? – Nem, mert baromi jól nézek ki és amúgy is mindenki bekaphatja.”⁵⁸

A város lüktetése, tempója egy „tökéletes” ember „tökéletes” megoldásait várja el. Ezt a folyamatot „mi”, városlakók generáljuk, de pontosan mi nem tudunk neki megfelelni. Így viszont mindig van egy alkalmazkodási, megfelelési kényszerünk. (Gyorsan és pontosan, mindig mindenhova odaér-

jünk, mindig fittek legyünk és jólöltözöttek.) Ha valaki ennek nem felel meg, az kilóg ebből a sorból, ebből a „virtuális reklámvilág” által generált „tökéletes” városi ember képből. A „városi tudat” követeli meg saját magunktól azt, hogy minél inkább próbáljunk azonosulni a standard képhez. Ebben a városi tudatban mindenki benne van, mindenki alkotja. Itt nincs szegregáció. Az viszont nagyon fontos, hogy mindenki tisztában legyen a saját korlátjaival, a saját nehézségeivel és ezeket fel tudja vállalni, és adott esetben tudjon róla beszélni.

„Előfordul, hogy találkozunk a futások a rendszeres esti futáson kívül, de akkor fontos, hogy vak szempontból is jól megközelíthető legyen a hely. Az illúzió, hogy egy vak mindenhová, minden körülmény között odatalál. Nagyon meg kell szervezni ezeket a dolgokat. Nem azért, mert tehetetlenek, hanem mert tényleg nehézség lehet a nehézség. Nem kell frusztrálni magunkat feleslegesen. Egy vak csoportnak azt mondani, hogy találkozunk a Moszkva téren az óra alatt, az hülyeség. Az órát az találja meg, aki lát, vagy aki nagyon sokat jár a Moszkva téren. A Moszkva teret nagyon sokszor átépítik és a megállóknak a helye is folyton változik. Tehát egy vak csak akkor találna meg, ha segítséget kérne. Így mindenképp szempontnak kell, hogy legyen a vakok találkozásánál, hogy a mi szempontunkból jól megközelíthető legyen. Ha nincs segítség, akkor is megtaláljam!”⁵⁹ KY

V. fejezet Szórakozás

Most egy kicsit beszélek a Gyáni Gábor által félnyilvános tereknek nevezett helyekről. Mivel a látássérülteknek is ugyanolyan igénye van a szórakozásra, vagy kikapcsolódásra, vagy éppen, arra hogy ne menjen el szórakozni, mint bárki másnak. Viszont ezek a helyek egyáltalán nincsenek kialakítva fogyatékosok fogadására. Ettől még nyugodtan elmehetnek bárhova, csak éppen kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek. Ha például étterembe mennek és nagyon „jó fejek” a pincérek, kiszolgálók, akkor ez fel sem tűnik a fogyatékosnak. Lehetnek olyan szituációk, melyekben kifejezetten kellemetlenül érezheti magát.

V.1. Szabadtéri koncert

Egy szabadtéri koncertre nagy bátorság vakon elmenni.

⁵⁷ SZK kérdőíve

⁵⁸ SZK kérdőíve

⁵⁹ Interjú 4.

„Szabadtéri koncertre nem megyek egyedül, de még egy másik vakkal sem. Nem tudnám, hogy merre van az együttes, így mivel én a hangforrása felé fordulnék, lehet, hogy a végén háttal állnék az előadónak. Ezt a frusztrációt nem vállalom be!”⁶⁰ KY

GJ és RT egyszer mégis összeszedték minden bátorságukat és kimentek egyedül az akkori (Felvoulási) térre Sting-koncertre. Már előbb elindultak és kerestek egy falat, amiben biztos voltak, hogy jó irányban van és a mellé álltak. Viszont azért így is nyilván kimaradtak egynéhány vizuális poénból, show-elemből.

V.2. Kávéházak, éttermek, teázók

A kávéházak, éttermek, teázók általában mind jól megközelíthető helyen vannak. Hisz a tulajdonosnak is az az érdeke, hogy minél többen látogassák a létesítményt, és ezért központi helyen kell lennie és jól megközelíthetőnek. Ezért a vakok is szinte bárhová el tudnak menni. Persze mindenhol segítséget kell kérni, ha már belül vannak az ajtón. Akkor szerencsés az eset, ha „beülős” és csak várni kell a pincérre, mert akkor nem kell tálcával lavírozni az emberek között. Bár ebben pedig az a veszélyes, hogy ha valaki egyedül ül egy asztalnál, tehát nem hallják, hogy beszélgetnének, akkor „diszkrétén” bár, de hivatlanul leülhetnek a süteménye mellé.

Egy ilyen félnyilvános helyen sokkal inkább számíthatunk segítségre, mint az utcán. Mivel itt kevesebben vannak és nem egy átmenő forgalom bonyolódik itt, hanem egy kis időre azonos céllal mindenki időz, így nagyobb a felelősség-tudat. Itt nem lehet annyira az anonimitás védelmében meghúzódni, mert esetleg a szomszéd asztaltól szűrős szemekkel fognak ránézni. Vagy még szóvá is tehetik. Másrészt ez egy kicsit irányított folyamat. A kiszolgálók az irányítói. Attól függ, milyen tempóban szolgálnak ki, vagy a pincér kihez megy oda előbb.

Több vak együtt is elmegy ilyen „beülős” helyekre. Ezzel abszolút semmi gond nincs. Valamelyikük ismeri a helyet, ahova szeretnének menni, akkor semmi akadálya, sem az eljutásnak (hisz egyikük ismeri az útvonalat), sem magán a helyen való boldogulásnak, hisz az ottani személyzetnek nem új egy látássérült jelenléte a vendéglátóhelyen. De ha teljesen új helyre mennek el, akkor sincs gond, hiszen biztos, hogy mindig találnak valakit, aki se-

⁶⁰ Interjú 4.

gítségükre lesz. Ilyenkor azért a pincérek kötelességüknek is érzik a segítségnyújtást. Nekik amúgy is az a feladatuk, hogy kiszolgálják a vendégeket, hát most egy vendégnek más területen is kell segíteni. Ez nem áll annyira távol az ő „munkahelyi” magatartásától.

Inkább olyan helyeken szokott gond lenni, ahol nagy a fényűzés, a pompa. Tehát exkluzívabb hely és előkelő, illetve „pénzes” vendégekre számítanak. Ilyenkor azt gondolja a pincér, hogy azzal védi a hely „érdekeit”, ha az olyan embereket távol tartja, akik kiríznak a megszokott vendégkörből. Egyébként sajnos Magyarországon az esélyegyenlőségi törvény betartása nem kötelező. Csak 2010-től lesz törvényileg szankcionálva, ha valaki például nem akadálymentesíti a szórakozóhelyét, vagy ugyanez vonatkozik a közintézményekre is. Az utóbbiak eléggé demoralizálják a városban található más „félnyilvános” helyek tulajdonosait. Hisz ha egy közintézmény sem tartja be a már meglévő törvényt, akkor miért ő, magánember tartsa be. Ezért szoktak civilszervezetek akciókat szervezni, hogy egy helyet akadálymentesítsenek. Az akadálymentesítésbe nem csak az tartozna bele, hogy kerekesszéssel jól megközelíthető legyen, hanem a vakok illetve a siketek számára is használható legyen az adott létesítmény, arra, amire bárki más használhatja, tehát rendeltetészerűen.

Azért nem árt, ha egy látássérült például egy kávézóban a belső terét is ismeri. Ilyenkor az egész tere képtelenség megismerni, hisz nincs arra alkalom és mód, hogy körbejárja a helyiséget, és mindent megnézzen, „megfogjon”. Valamilyen képet mégis ki kell alakítaniuk az adott helyről, mert különben nincs meg a „verbális térkép” a fejükben. Egy vak számára akkor igazán használható egy szórakozóhely, kávézó stb., ha nincs túl nagy zaj. Mivel a szájról olvasás művészete kicsit intim lenne helyzetükben, így ezt nem is alkalmazzák. Így viszont más kommunikációs lehetőség nem marad. Tehát csak „nézhetik” egymást és iszogathatják italaikat. Ilyen szituációban még az étkezés is nehézkes lehet, hisz a látás hiányát a hallás segítségével pótolják valamennyire. Az esetleges étkezési nehézségekbe, bonyodalmakba most nem mélyednék bele. A fentiek egy összegző idézettel zárom.

„Ha valamelyikünk oda talál, bárhová mehetünk! Én személy szerint úgy gondolom, az ember szinte bármilyen útvonalat meg tud tanulni, ha fontos, vagy ha megéri. Így ha egy szórakozó-hely ugyan nehezebb-

ben megközelíthető, de olcsó, jó a kaja, segítőkész a személyzet, nem kell vágni a füstöt, és nem ordít annyira a zene, hogy egymás hangját sem halljuk, oda megéri eltalálni”.⁶¹ GJ

V.3. Színház, mozi

A látássérültek ugyanúgy járnak minden szórakozással kapcsolatos helyre, mint egy látó ember. Illetve talán egy hely van, ahol nem túl gyakori vendég a vak, ez pedig a cirkusz. Nyilván nem kizárt, hogy ide is elmenjen, hisz ha csak a légkörét megtapasztalja és elmeséli neki, hogy mi történik, már az is nagy élmény lehet annak, akit érdekel ez a fajta előadás. Itt a nehézség az, hogy nagyon nehéz szavakban elmondani azt, ami a cirkuszban történik.

Ellenben színházba és moziba bármelyik látássérült elmegy, még akár egyedül is. Illetve egyedül csak néhányan mennek el. Ezek az épületek abszolút nincsenek akadálymentesítve. Az új Nemzeti Színház ugyan igen, de sajnos abba a hibába estek itt is, hogy egy mozgássérült lehet, hogy tudja használni, de egy látássérült nem. Kitalálták, hogy adnak el „látássérült jegyeket”, ami azt jelenti, hogy az illető egy oszlop mögül nézheti az előadást. A dolgozatban már szó volt arról, hogy mennyire zavar a hallásban, ha valami van előttünk. Illetve nem a hallásban, hanem abban a bizonyos „hallásárnyékban”. Így vakok számára is élvezhetetlen az előadás egy oszlop mögül. Erre is az vonatkozik, ha már megismertek ott minket, tehát a jegyszedő néni tudja, hogy kik vagyunk, mit akarunk, akkor már segítőkész lesz és tudja is, hogyan kell segítenie. Egyébként ez igaz a boltokra is, hogy leggyakrabban a biztonsági őrök, vagy olyan személyzet segít, akinek ez egyáltalán nem lenne a feladata, csak „felelősséget” érez az ottani emberekért valamennyire. Valószínű egy kicsit olyan, mint a pincérek esete. Színházba inkább elmegy egy vak egyedül, illetve egy másik látássérülttel, mivel egy színházi előadás jobban értelmezhető vakon, mint egy mozifilm. Ettől még nem kizárt, hogy moziba is elmenjenek. Nem szabad arra várni, hogy majd valaki jöjjön és kíséren el, mert lehet, hogy addigra leveszik a filmet a másorról.

⁶¹ GJ kérdőíve

V.4. Plázák, bevásárlóközpontok

Bár egy látássérült soha nem megy el plázába, mivel ott a tájékozódás számára teljesen lehetetlen. Nagyon nagy a tömeg, ami meghatározhatatlan irányba mozog. Nem lehet mihez viszonyítani, hisz a fal mellett végig üzletek vannak. A mozgólépcsők általában a nyitott tér közepén helyezkednek el, így esélytelen, hogy megtalálják. Arra nem lehet számítani, hogy úgymint mindenki arrafelé megy, hisz ott bárki bármerre mehet. Sajnos a városépítés és városi tömegkultúra ebbe az irányba halad, azaz minél inkább minden közösség által használt illetve a közösségnek szükséges létesítmény egy helyen legyen. Ezek olyan szegmensei a városnak, ahol egy vak teljesen elvesztettnek érzi magát egyedül. Így mindig kísérrőre van szüksége, tehát érezheti azt, hogy ki van szolgáltatva. A városias lét ezen megnyilvánulási formája önmagában szegregál. Kizárja annak a lehetőségét, hogy látássérült ember egyedül, önállóan, szabadon élhessen a városi közösség minden megnyilvánulási formájában. Így élelmiszer-vásárlásra is inkább a kisebb boltokat használják. Ott átláthatóbb a tér és segítőkészek az emberek.

A nagy bevásárló helyekre is az igaz, ami a „nyilvános” terekre, hogy túl nagy a tér, így a benne mozgó emberek személytelenek, anonimek maradhatnak. Senki nem érzi úgy, hogy dolga lenne segíteni és ezt senki nem is fogja számon kérni tőle. Ezek a „félnyilvános” terek kezdik egyre inkább felvenni a „nyilvános” terek jellegzetességeit. A „rég, hagyományos” szórakozóhelyekre így akár egy látássérült is el tud menni, csak az a lényeg, hogy a személyzet segítőkész legyen.

„Színházba szerintem el lehet menni vakon egyedül, bár én nem járok egyedül szórakozni. Több vak viszont együtt simán el tud menni. Ugyanez vonatkozik a kávézókra, éttermekre, teázókra. Ezek az objektumok viszonylag könnyen megközelíthető helyen vannak, hisz a vendéglátónak is fontos szempont, nem csak a vakoknak. Tehát ilyen esetben az számít, hogy mennyire kedvesek, segítőkészek a pincérek, eladók. Általában ezzel nem szokott gond lenni”.⁶² KY

Egy utcai kirakodóvásárba, vagy utcai mulatságba egy látássérült soha nem fog egyedül elmenni. Egszerűen ez a tér kezelhetetlen vakon. Itt az a lényeg, hogy lássák az emberek az árucikkeket, és ha valami megtetszik nekik, odamennek. Az utcai mulatságok térben ugyan behatároltak, egy utcárészen, vagy egy

⁶² Interjú 4.

konkrét téren van, de ennek a térnek az egészét kihasználja, betölti, és nem egy állandó dolog van benne, hanem folyamatosan változnak a történések. Ehhez lehetetlenség vakon alkalmazkodni, illetve nyomkövetni.

VI. fejezet Összegzés, tanulság

„Az idegenek világának a boldoguláshoz, a mindennapi életvitelhez szükséges kiismerése már nem hagyatkozhat a pusztá vizualitásra; nem elégséges már a gyakorlott szem, az iskolázott tekintet, hogy eligazítson bennünket az idegenek, a nagyváros általunk személyesen nem ismert lakóinak identitása felől”.⁶³

A megismeréshez nem elégséges a vizuális észlelés. Szükség van minden érzékszerv által tapasztalt jelenségek információ-tartalmára. Ha mindezeket az észleléseket fel is dolgoztuk, csak akkor mondhatjuk, hogy ismerünk valamit, jelen esetben a várost. Tehát egy város megismerése nagyon komplex folyamat. Mivel nem csak a vizualitás játszik szerepet a megismerésében, így teljesen jól feldolgozható és értelmezhető a város egy látássérült számára is. Nekik a vizuális élmény helyett más érzékelés által tapasztalt információkból áll össze képpé a város.

Amit csak egy érzékszervvel tapasztalunk a városból, az nem lehet a város egésze. Az csak az, ami látszik például belőle. Ez olyan, mintha valaki arra a kérdésre, hogy szereti-e a paprikáskrumplit, azt válaszolná: „Igen, mert nagyon jó a hagyma íze”. De a paprikáskrumpli nem csak a hagymából áll, hanem minden hozzávalónak az összeadódott ízéből. Ezek együtt és ilyen arányban alkotják a paprikáskrumplit.

Részleteiben is megragadható a város, de az nem lesz teljes kép. Az csak egy részlete. A város, ami igazán lényeges, az, ami valakinek az „imaginált” városa. Őbenne milyen kép alakult ki arról az élettérről, amiben él. Minden embernek más egy kicsit az érzékelése. Attól függően, hogy az érzékelt dologról beérkező jelet mennyire tudja hasznosítani, mennyi információt tartalmaz számára. Mivel minden ember különböző, nincs két egyforma személyiség, így a megélelések, tapasztalások is különböznek.

„A térérzékelés tapasztalatfüggő jelenség, kisvárosi térben mások a távolságok, az objektumok és terek kiterjedései, struktúrájuk, más a lépték is, vagy a horizontról alkotott fogalom”.⁶⁴ (A.Gergely 1996:14).

A fenti mondat abszolút érvényes mind látónál, mind látássérültnél, mind bármilyen más fogyatékosággal élő embernél. A tapasztalás a lényeg. Ennek viszont van külső és belső tényezője. A belső az, amit érzékelünk és értelmezünk az adott térről. Az értelmezés pedig attól függ, hogy milyen emlékeink vannak, mihez tudjuk hasonlítani, milyen tapasztalataink vannak stb. Nagymértékben meghatározza a térfelfogásunkat az, hogy milyen városban, milyen településen és milyen körülmények között szocializálódtunk. A gyerekkori emlékek mindig meghatározóak lesznek. Ezek nagyon mélyen beleivódnak az emberbe. Bár a nagyon kicsi-kori élmények nem raktározódnak még el, így körülbelül óvodás kortól maradnak meghatározó emlékei a térről. Én csak azt tudom elmondani, hogy egy látássérültnek milyen formában marad meg emléke a kicsi gyerekkorban megélt tájakról, terekről. Ami legjobban megmarad, az illatélmény. Amikor már nagyobb lesz a gyerek, akkor már más élmények is az emlékezetbe vésődnek, de először mindig az illat lesz az, ami beugrik. „Itt olyan illat van, mint amikor mentünk hazafelé busszal a falunk felé...”.

Az értelmezésnek van egy másik alkotóeleme is, az pedig, hogy mások mit mondanak nekem arról az adott térről. Ők hogy magyarázzák el nekem, mit emelnek ki belőle, mit tartanak fontosnak. Ez nagyon lényeges, hisz ez is nagymértékben hat az én térfelfogásomra. De ő már azt adja nekem tovább, amit ő maga érzékelt és értelmezett egy térről. Így én valakinek a szűrőjén keresztül kapok információkat. Ezért olyan egyedi mindenkinek a városról való elképzelése. Azokat az elbeszéléseket, leírásokat fogom inkább beépíteni magamnak, melyeket barátoktól kaptam, olyan emberektől, akikben megbízom. Elmesélek egy idevágó történetet.

Évekkel ezelőtt közlekedtem a 19-es villamoson. Egy esti órában igyekeztem a Móricz Zsigmond körtérről haza a Batthyány térre. Nagyon kellett sietnem, hogy elérjem az utolsó villamost, ezért gyorsan segítő után kellett nézнем. A közelben volt is

⁶⁴ Fehérvári Marcell: *A modern nagyváros metafizikája*. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 92. Bevezető. Budapest, 1996.

⁶³ Gyáni 1990.

valaki, akiről kiderült miután megszólítottam, hogy teljesen részeg. Egy jól szituált nőről van szó, így nem is estem annyira kétségbe. Nagyon készségesen segített és fel is szállt velem a villamosra, csak pár megálló után közölte velem, hogy a Vámház körúton vagyunk. Erre nagyon megijedtem, hisz a 19-es villamos nem is arra megy. Szerencsére nem mondott igazat. Valószínű nem rosszindulatból csinálta, csak az alkohol mámora sűrű ködbe burkolta az agyát.

Egy fogyatékos embernél a megismerésnek a leglényegesebb eleme a bizalom. Bízni kell abban, hogy jó helyen vagyunk, aki segít, jó szándékkal segít, aki elmondja a bennünket körülvevő teret, a tőle telhető legnagyobb pontossággal teszi ezt. Ha számomra nagyon fontos helyre kell elmenni, vagy nagyon fontos dolgot kell megismernem, akkor mindenképp olyan emberrel megyek el, akinek ismerem a gondolkodását, a viszonyulását a térhez, dolgokhoz. Nem kell, hogy ugyanúgy gondolkodjunk, de az nagyon fontos, hogy ugyanolyan precízséggel, vagy ugyanolyan nem precízséggel mondja el az engem érdeklő dolgot.

„Ha látnék, én is azt látnám meg, engem is az ragadna meg az adott térből, jelenségből!”

Ez a legfontosabb. Így tehát, ha olyan emberrel „nézegetek” térképet, akiben maximálisan megbízom, hisz ugyanolyan megismerési szempontrendszere van, mint nekem, akkor máris kitágulhat a világképem. Hisz távoli országokról, szigetekről, létezési formákról is kialakulhat egy körülbelüli képem.

Bibliográfia

1/1975 (II.5.) KPM-BM közös rendelet 40. szakasz 8. bekezdés

Bohannon, Paul – Glazer, Mark szerk. 1997
Mérföldkövek a kulturális antropológiában.
Panem Kft., Budapest.

Cséfalvai Zoltán 1990
Térképek a fejünkben. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fehérvári Marcell 2002
A modern nagyváros metafizikája. MTA PTI
Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek
92., Budapest.

Gyáni Gábor 1990
A városi mikroterek társadalomtörténete. *Tér és Társadalom*, 4:1-13.

Gyáni Gábor 1998
Az utca és a szalon. A társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940). Új Mandátum
Könyvkiadó, Budapest.

Ilyés Sándor 2000
Bevezetés a gyógypedagógiába. Bárcki Gusztáv
Gyógypedagógiai Főiskola, Budapest.

Nagy József 2006
Pumukli plüssmackói. *168 óra*, 51-52. sz.

Niedermüller Péter 1994
A város: kultúra, mítosz, imagináció. *Mozgó Világ*, 5:5-17.

Whyte, William Foote 1999
Utcasarki társadalom. Egy olasz szegénynegyed társadalom-szerkezete. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Elektronikus források

Mérő László 2005
Maga itt a tánctanár? Szociális kódunk. *Magyar Narancs*, publicisztika – egotrip. On-line:
www.mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=11129

http://human.kando.hu/pedlex/lexicon/H.xml/haptikus_eszleles.html